

IPURU

Ipuru Yemboma Pepá Topa Sirimu Bokumu

I Bokumunge Ungu Pulu Mare

Isirele yembomanga anda-kolepa Jekopo, yunge imbi te ‘Isirele’ niringi, akumuni yandopa Yesusi molopili kalopa lsimu yembomando ‘Isirele yemboma’ niringi; ‘Jura yemboma’ niringila; ‘Ipuru yemboma’ niringila. Ou-pulu-pulu ‘Ipuru yemboma’ niringi ungumu Wendo Oringi 1:22 molemo. Nalo ipepá topa sirimu Ipuru yembo akume Jura yembo konopu alowa teko ‘Yesusi yu sike Pulu Yemonga Malo. Yu sike Pulu Yemone “Eno nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” ou nimbe, nimbe panjipe mako torumu ye nomi Kirasimu.’ ningu tondolo munduku pilieringi yemboma.

Kanu Ipuru yemboma ou Mosisini sirimu ungu manema pilku liku Pulu Yemo popo tongendo kongime toko kalko kongimenga memema Pulu Yemo siringi yemboma moloringi kulu pilipelie pepámo torumu yembomone kanu Ipuru yemboma Kirasinge ungume mane simbendo “Mosisi kinie, kongi toko Pulu Yemo siringi kongime kinie kongimenga memema kinie, Pulu Yemo popo toringi ulke tembelemo kinie, Pulu Yemo popo tondoli yema kinie kanu yemanga ye awili olandopamo kinie, kanume paa manie.” nimbe, “Yesusi kinie Yesusinge mememo kinie Yesusi yuyu kepe paa olandopa.” nirimu. ‘Yu munduku siye kolko ou pilku teko moloringi mele kelko naa teangi.’ nimbe ipepámo topa sirimu.

Ungu pulu mare boku alsena anjokondo molemo akume i sipe: “32.2. Pikinini Bilong God”, “26. lo”, “34. pris”, “34.3. hetpris”.

I pepámo topa sirimu yemo nawenje, naa pilimolo. Marene ‘Pollone torumu’ konopu lemele. Nalo Matini LLuta kinie yembo marene ‘Pollo molo. Ye tene lupe torumu.’ niringi. Yembo marene Lipe Mundorumu Yema 18:24-28 kanokolie ‘Aku ye Apollosini torumu.’ konopu lemele. Marene aku temanemo kanokolie ningendo: “Ambo Pirisillane torumunje.” nilimele. Koronga-ou ye pilipe konginjeli ye tene “Banapasini torumunje.” nirimu. Lipe Mundorumu Yema 4:36, 13:1-4 kanopalie aku sipe pilierimunje. “Molo, LLukuni torumunje. Molo ye tene lupe torumunje.” nilimele. Nalo

ipepá torumu yembomonga imbimu unguri molo. Pulu Yemonga Mini Kake Telimuni ‘Pulu Yemonga ungumu tondopili.’ nirimu kinie pilipelie yembo tene torumu, akumunge ibokune molemo ungumu sike Pulu Yemonga ungumu.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

**I Pepéa Mo Topa Sirimu Yemone Mane Sirimu Ungume
Mulu Koleana Angelloma Maniendopa, Yesusi
Olandopamonga Ungumu**

Kolomongo Awili 1–2

**Kinié Pulu Yemonga Malone Olio Pulu Yemonga Ungume Nimbe Silimo
Ungu Te
1:1-3**

1 ¹Paa ou Pulu Yemone alieli olio Ipuru yembomanga anda-kolepalimendo ‘Nanga ungume piliengi!’ nimbe yunge ungumu pilku yando nengu siringi yema^a yuni ungu umbu tondorumume pilkulie olionga anda-kolepalime nengu siringi. ‘Yemboma paa piliengi!’ nimbe lipe tapondorumu kinie kanu yemane ulu awisili liku ora siku teko ungu awisili nengu siringi. ²Nalo pe kinié^b ‘Yunge Malone olio yunge ungume nimbe sindepili.’ nimbe Pulu Yemone^c yu mana maniendo lipe mundorumu. Kanu kangomo Pulu Yemone ‘Nanga melema kamu yu simbo, lipe nosipe molomba.’ nirimu kangomo. Kanu kangomo yu Pulu Yemone ou mulu ma melema “Teambo.” nirimu melema pali terimu yemola.^d ³[Enamo pa telemo mele aku sipe] Malo pa telemo akumuni Pulu Yemonga pa tondolo mundupe telemo pa telimu olio lipe ora silimo.^e Pulu Yemo molemo mele Malo aku sipe molemo. Malonga ungu tondolomone melema pali kapola molemele. Yuni ‘olionga ulu pulu kerime ombo manie pupili, olio yembo kalaro naa mololime molangi.’ nimbe kongono tepa pora sipelie [melema pali nokombando] mulu koleana Ye Nomi Kingi Awili Olandopamonga ki umbukundu pupe molemo.^f

^a 1:1 bokumunge alsena anjokondo “35. profet”. ^b 1:2 Yesusi kolorumu kinie Pulu Yemone olio-kinie ungu kondemo nimbe panjipe mi lierimu; inie anjokondo 9:15, Mateyu 20:50-51 kanani. ^c 1:2,3-6,8,10 bokumunge alsena anjokondo “13. God”, “32.2. Pikinini Bilong God”. ^d 1:2 10 inie anjokondo 11:3ekendo, Jono 1:3. ^e 1:3 Enamone nambelemoye? Pa tendepa, ‘melema opili.’ nimbe, sikuriti llaiti tondopa, ‘kolea kanangi.’ nimbe, ‘kuru naa topili.’ nimbe, ‘ali naa tepili.’ nimbe,aku sipe enamone kongono awisili tepa olio lipe tapondolemo. Aku sipe Pulu Yemo yu enamo mele, Malo yunge pa teli kongonoma tendeli yemo. Jono 1:4-5,9 kananila. ^f 1:3 Mako 16:19, Lipe Mundorumu Yema 2:33, 5:31, Romo 8:34, Ipuru inie anjokondo 8:1, 12:2, Lipe Ora Sirimu 22:3.

**Pulu Yemonga Malo Paa Olandopa Molemo, Angelloma Maniendopa
Molemele Akumunge Ungu Te**

1:4-14

⁴Aku terimu-ne^g yunge imbi lepa ‘Nanga Malo’ nirimu aku imbimu paa olandopa purumu, mulu koleana angellomando imbi lepa ‘Pulu Yemonga kongono tendeli yema’ nirimu aku imbimu paa manie, aku sipe mele yu yuyu paa olandopa angelloma maniendopa. ⁵Pulu Yemone nimbendo:

“Nu nanga Malo. Kinié na nunge Lanie.”^h
nirimu mele angello tendo walse aku sipe nirimuye? „Molo. Yunge Malondo mindi aku sipe nirimu.„

Molo yuni nimbendo:

“Na yunge Lapa molombo,
yu nanga Malo molomba.”ⁱ

nirimu akumu angello tendo nirimuye? „Molola. Malondo mindi aku sipe nirimu.„ ⁶Yundu ungu te pea nirimula. Yunge kango komolayemo^j mana lipe maniendo mundupelie Pulu Yemone yunge angellomando nimbendo:

“Kangomo popo toko kapi ningu
yunge imbi liku ola mundundee.”^k

nirimu. Aku ungume pilipulie ‘Malo olandopa angelloma maniendopa.’ nimbu pilimolo. ⁷Angellomando Pulu Yemone nimbendo:

“Yunge angelloma poporomema mele molko,
yunge kongono tendeli yema
tepe mele molangi.”^l

nilimo. ⁸Nalo Pulu Yemone Malondo nimbendo:

“Pulu Yemo, nu alieli ye nomi kingimu
moleni mele molko mindi puni.”^m
Nuni ulu sumbi nilime teko yemboma nokoni.

⁹Nuni ulu pulu sumbi nilime manjiku
konopu siku teleno.
Ulu pulu kerime konopu naa mondoko

^g 1:4 Pulu Yemonga Malo manie omba mana ye a lierimu kinie yu maniendopa angelloma olandopa, nalo Pulu Yemonga ki umbukundu pupe molorumu kinie yu olandopa, eno paa maniendopa. Inie anjokondo 2:9 kana. Pillipai 2:9-11 kananila. ^h 1:5 Konana 2:7, inie anjokondo 1:8, 5:5. Mateyu 3:17, Jono 8:54, Romo 1:4 kananila. ⁱ 1:5 Pe-Samuele 7:14, Ou-Kingime Talo Sipemo 17:13. ^j 1:6 ‘Kango komolayemo’ nirimu akumu ungu iko mele topa nirimu. Kollosi 1:15-17,18, Romo 8:29, Lipe Ora Sirimu 1:5 kanani. Ye awili tene kango te yu kolo wangopa ye nomi molomba, yu moyu melema simbe limbe kangomo ‘yemboma kanoko piliengil’ nimbe kango te lipe “Yu nanga kango komomo.” nirimu aku sipe mele nimbe nirimu. ^k 1:6 Giriki ungune Ungu-Manema 32:43 molemo, nalo Ingillisi ungune kinie Pisini ungune kinie naa molemo. ^l 1:7 Konana 104:4. ^m 1:8 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”.

paa naa teleno, akumunge
 nunge Pulu Yemone ‘Nu ye nomi kingi molko
 melema pali nokani.’ nimbe mako topalie
 nunge pulu lemo yembomanga pali
 namba paa olandopamo nu sirimu.
 Nu aku sipe tepa kondorumumunge
 nu kinie nunge pulu lemo yemboma kinie
 konopu singe.”

nirimu.ⁿ

¹⁰ Pulu Yemone „Malondo“ ungu te pea nimbendo:
 “Awilimu,^o ou-pulu-pulu nuni mamo teko,
 nunge kimuni nunu mulumu teko mimi terinu.

¹¹ Aku meleselo pora nimbé, nalo
 nu alieli molko mindi pulino.
 Mulumbalema pingi pupe sungu nimbe keri lemo mele
 mulu maselo aku temba.

¹² Yembomane wale pakoli sulume
 toko ltengendo kimbulimele mele
 nuni mulu maselo aku siku kimboni;
 mulumbale te lupe panjingendo alowa telemele mele
 nuni aku siku aku meleselo alowa teni.
 Nalo nu nunu aku siku alowa naa teko,
 moleno mele alieli molko,^p
 anda naa leko, alieli molko mindi puni.”^q

nirimu. ¹³ Pulu Yemone ou walse nimbendo:
 “Nunge opa puluema nuni nokani.’ nimbu
 pe eno topo manie mundundumbo kene
 isili-ou nu „na kinie pea
 tapu topolo ye nomiselo molopolo
 melema nokambil,
 nanga ki umbukundu ongo molani.”^r

nirimuaku ungumu angellomando nirimuye? ¹⁴ Aku ungumu
 angellomando naa nirimu liemo, angelloma nameleye? Angelloma mini
 mele molko Pulu Yemonga kongono tendeli yema. Kanume Pulu Yemone
 lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu-kinie pea molko
 kondonge aulkena lipe mondolemo^s ulu pulumu linge yemboma ‘Liku
 tapondoko nokangi paa.’ nimbe lipe mundulimo yema.

ⁿ 1:8-9 Konana 45:6-7. ^o 1:10 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”. ^p 1:12 inie
 anjokondo 13:8, Jemisi 1:17. ^q 1:10-12 Konana 102:25-27. ^r 1:13 Konana 110:1; Mateyu
 22:44, LLuku 20:42,43, Lipe Mundoromu Yema 2:34,35 kananila. ^s 1:14 bokumunge
 alsena anjokondo “21. kisim bek”.

**Pulu Yemone Olio Lipe Tapondomba Kinie Mongo Naa Lipu Yu Pea
Molomolo Akumu Paa Ulu Awili Olandopamo Kene 'Wendo Naa Pamili.'**
Ningu Nokoko Kondangi Akumunge Ungu Te
2:1-4

2 ¹Kapola, Malo sike angellomanga olandopa molemo,
akumunge, „Pulu Yemone olio-kinie ulu peangama temba
mele Yesusini nimbe sirimu“ ungu sike ou pilierimulume siye
kolopo naa pilipulie kamu mundupu siye kolomolo kene aku
ungumu konopu kimbu sipu ambolopo molamili. ²⁻³ „Pulu Yemone
ou olionga anda-kolepalime-kinie ungu nimbe panjipe mi lierimu
ungumuni eno nokorumu kinie, Pulu Yemone olionga anda-
kolepalime „ungu mane ‘Mosisini sipili.’ nimbe, ‘angellomane
‘Mosisi ningu siee.’ nirimu kinie“^t yunge ungu mane niringi aku
ungu manema tondolo pupe perimu. Kanu ungu manema naa
pilku pulue toringi yemboma teko kenjeringimunge mele kalolime
lsingi. Kinié Pulu Yemone olio lipe tapondopa, ‘Mindili nolemela
ulkena wendo ongo na-kinie pea molko kondonge aulkena
pangi.’ nilimo ulu akumu^u paa olandopamo. Pe angellomane ou
ningu siringi ungume pulue toringi kinie mongo lsingi liemo
Pulu Yemone olio kinié lipe tapondombando tapondolemo ulu
Awili^v „Yesusi, yuni yuyu ou kumbi lepa nimbe sirimu aku ulu
paa olandopamo mundupu siye kolomulu liemo pe olio ulu pulu
keri telemolomanga nambepo kowa pupu mindili naa nomoloye?
„Kinié Pulu Yemone olio-kinie ungu konde te nimbe panjipe mi
lierimumu pelemo walemanga, Pulu Yemone olio lipe tapondoli
kongonomo paa olandopa akumunge olio manda kowa paa naa
pumolo.

Pulu Yemone olio lipe tapondomba mele ungu akumu ou kumbi lepa
Awili „Yesusi, yuni yuyu nimbe sirimu kinie pe aku ungu nirimumu
pilieringi yemane yando oliondo ningendo: “I ungumu paa sike.” niringi.
⁴ Aku siku ningu molangi Pulu Yemone kepe “Malonga ungumu paa
sike.” ningu piliengi!^l nimbe kanu yema lipe tapondopa tondoloma
sirimu kinie enone lipe ora sirimu ulu tondoloma teringi.” Pulu Yemone
Mini Kake Telimunge tondolomo lipe yuyu konopuni pilipelie kongono
molo ulu lupe lupema tenge tondoloma ungu ningu siringi yemboma

^t **2:2-3** Akumu Wendo Oringi 19-20selo molemomondo nirimu. Nalo ‘angellomane ungu
manema Mosisi siringi’ aku ungumu akune naa molemo. Juda yembomane mindi aku siku
pilku temane toringi. Lipe Mundorumu Yema 7:38,53 Gallesia 3:19 kanani. ^u **2:2-3** 10
bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. ^v **2:2-3** bokumunge alsena anjokondo “6.
Bikpela”. ^w **2:4** Mako 16:20, Lipe Mundorumu Yema 2:43, 5:12, 14:3.

moke tepe sirimu.^x „Pe kanu ungu kondemo ‘Paa piliengi!’ nimbe Pulu Yemone yuyu kanu ungu kondemo lipa tapondorumu liemo kanu ungumu pilku likulie munduku siye kolonge yemboma mongo naa lingeye?„

**Pulu Yemone ‘Yesusi Yu Yunge Angenupilime Mele Molopili.’ Nirimu
Ungu Te
2:5-18**

*Yesusi Yu Ye Paa Peanga Olandopamone
2:5-13*

⁵ Ma konde te wendo ombámondo nikimulu aku mamo Pulu Yemone ‘nokangi.’ nirimu akumu angellomando naa nirimu. ⁶ Aku molo. Pulu Yemonga bokune „yembomane ma pe wendo ombámo nokongema, ungu te nimbe sipelie nimbendo:

“Pulu Yemo,[„]
nuni olio yemboma nambolka melema
konopu lekolie
olio kanoko imbi silinoye?
Mana yembomane melemele yemboma
nambemune nuni kondo kolko nokolenoye?^y

⁷ „Nuni yembomando ninindu:
“Yemboma angellomanga laye-kolo
maniendopa^z molangi.’ nimbo.” nirinu.
„Pe, nuni enonga imbime liku ola mundunduku,
nambama siku,

⁸ ‘enone melema pali nokangi.’ nirinu.”^a
nimbe molemo. Pulu Yemone ‘Mana yembomane melema pali nokangi.’ nirimu bokune molemo liemo Pulu Yemone mele terimumenga teluri kepe ‘Enone naa nokangi.’ nirimu melte paa naa lemo.

Nalo „yembomane melema pali nokonge’ nilimo nimbe molemo mele kinié aku sipu nimbu naa kanolemolo.” Kinié ‘yembomane melemanga mare naa nokolemele.’ nimbu kanolemolo.^b ^c ‘Aku

^x 2:4 Ou-Korini 12:1-11,27-31. ^y 2:6 Jopo 7:17, Konana 144:3. ^z 2:7 Imunge ungu pulumu mimi siku naa pilimele. Marene ningendo: “wale laye-kolo mindi maniendopa molangi.” molopili.” nilimele. ^a 2:6-8 Konana 8:4-6. ^b 2:6-8 sukundu Giriki ungue kinie Ingillisi ungue kinie Pisini boku oumunge kinie “ye” kinie “yu” kinie “yemonga malo” kinie nimbe molemo, akumu yembo marene pilkulie “Kirasindu nimbe niriminje.” ningi pilimele. Nalo Pisini Baipelena “yemboma” toringi molemo, akumu “yemonga ungu pulumu papu toringi molemo.” nimbu pilipulie “Umbu-Ungune aku sipe molopilila” nimbu torumulu. Inie 2:6-8 Pisini boku oumunge “yemo” nimbe “yu” nimbe “yemonga malo” nimbe molemo akumu Kirasi molonje. Inie 2:9 sike Kirasi.

sike nalo kinié „mana ye telu sike“ yunge imbi kinie nambaselō melemanga pali paa olendopa molkomō.” nimbu kanolemolo.^c Akumu Yesusi. Ou Pulu Yemone olio we kondo kolopa ‘yu yemboma lipe tapondopa enonga pali kolo wangopa mindili nomba kolondopili.’ nimbe ‘yu angellomanga manie mele molopili.’ nirimu. Yu mindili nomba kolorumumunge Pulu Yemone yu melemanga pali namba olendopa sipe yunge imbi lipe ola mundundorumu nimbu kanolemolo.

¹⁰Akumunge ungu te pea niembo: Pulu Yemone melema pali terimu, yu melemanga pali Pulu Yemo. Yuni yuyu pilipelie melema terimu, akume kinié nokolemo akumunge yuni yembo awisili mako topa ‘Nanga ambolangoma molko,’^d

na kinie pea tapu topo molamili.’ nirimu kinie eno lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu-kinie molko kondonge aulkena lipe mondorumu yemo ‘mindili nopili.’ nirimu akumu papu nirimu. Yu mindili norumumunge yu ye paa peanga sumbi nilimu molopa eno lipe tapondopa mulu koleana punge aulkemo lipe ora simbendo memba pulimo. ¹¹Yuni Pulu Yemonga ambolango awisili manda mulu koleana memba pulimomonga pulumu isipe: Yu kinie eno kinie yembo talape telumu. Ye tene yemboma lipe tapondopa ‘Pulu Yemone kanopa ‘yunge yembo kake telime’ nimbe kanopili.’^e nilimo yemo kinie kanu yemone yemboma lipe tapondolemo-na eno Pulu Yemone kanopa ‘nanga yembo kake telime’ nimbe kanolemō yemboma kinie olionga Lapa telumu. Akumunge yuni enondo “Ano” nimbendo pipili naa kolemo.^f

¹²Akumunge ou ungu te nimbendo:

“Pulu Yemo,„ nu moleno mele
nanga angenupilindu nimbu simbo.
Eno-kinie pea nu popo tomolondo
maku topo molomolo kinie eno pilku molangi
konana nimbu nu kapi nimbo.”^g

nirimu. ¹³Akumunge kelepa walse yuni ungu te nimbendo:

“Nanga angenupilimene telemele mele,
nane [aku sipu] Pulu Yemone
“Na nokombo.” nirimu mele ‘Sike temba.’
nimbu pilipu tako lipu molombo.”^h

nirimula.

^c 2:9 inie yakondo 1:4; bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek” kananila.

^d 2:10 bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”. ^e 2:11 Jono 17:17.

^f 2:11 inie anjokondo 11:16, Mako 8:38, LLuku 9:26, Pe-Timoti 1:8. ^g 2:12 Konana 22:22.

^h 2:13 Aisaya 8:17ekendo.

Akumunge ungu te pea nimbendo:

“Pulu Yemone na ambolango sirimume kinie
pea molemolo.”ⁱ

nirimula. Olio Lipe Tapondopa Molopo Kondomolo Aulkemo
Akisinderimu Yemonga Ungu Te

Yesusi Olio Lipe Tapondombando Mana Ye A Lierimu Ungu Te
2:14-18

¹⁴ Ambolangomando ‘Nanga angenupilime’ nirimu akumu mana yembomando nirimu, akumunge Yesusi yu ‘eno mele molambo.’ nimbe mana ye alepa molorumu. ‘Enonga nimbu kolondopolie kololi ulu pulumu nokolemo yemo topo manie mundembo.’ nimbe^j aku sipe mana ye alepalie kolorumu. Kololi ulu pulumu nokolemo ye^k akumu depelemo.^l

¹⁵ ‘Kolongendo alieli konopu kimbu siku pipili kolko mindi molemele yemboma aku siku molemele aulkena wendo liembo.’ nimbe Yesusi kolorumu. ‘Kurumenga nomi Setenene’ ‘Eno pipili kolangi’ nilimo akumu ka ulkena mele panjilimo. ¹⁶ ‘Yesusini aku sipe terimu akumu angelloma lipe tapondombando paa naa terimu.’ nimbu kanolemolo; ‘Eporayamone kalopa lsimu yemboma lipe tapondombando paa sike terimu.’ nimbu kanolemolo. ¹⁷ Akumunge yunge angenupilime mana molemele mele yu aku sipe mana molopa eno umbune telemo molo mindili nolemele aku sipe ulume pali yu-kinie telu sipe wendo naa olkanje kapola molo. Yu yembomanga kondo kolopa Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo^m molopa Pulu Yemonga kumbikerena aku kongonomo tondolo mundupe ambolopa molomba aulke te lupe naa perimu. Yu Pulu Yemone ‘yembomanga ulu pulu kerime omiba manie pupili.’ nimbe, yu-kinie kapola kapola molonge kongonomo tembando aku sipe mana ye te mindi omiba molorumumunge kinié aku kongonomo kapola tepa molemo. Wenje kapola naa tepa molka.ⁿ ¹⁸ Yu-kinie kondi topa manda lieli ulu awisili wendo omiba, mindili norumu^o akumunge yemboma-kinie kondi topa manda lieli ulume wendo olemo kinie yuni manda eno lipe tapondolemo.

ⁱ 2:13 Aisaya 8:18. ^j 2:14 Ou-Korini 15:26,54-57, Pe-Timoti 1:10, Lipe Ora Sirimu 1:18. ^k 2:14 ‘Kololi ulu pulumu nokoli ye’ akumu yembo marene topele toko ningendo: “Yemboma kolongendo mini wale munduku molangi” nilimo ye’ nilimele; ya 2:15 aku sipe mele. ^l 2:14 Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo “9. devil”.

^m 2:17 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. ⁿ 2:17 ungu pulumu LLipai 16:20-22, 17:11. ^o 2:18 Mateyu 4:1-2, 16:23, LLuku 22:41-44, Mateyu 16:1.

**Yesusinge Imbi Awilimu Paa Olandopa, Mosisinge Imbi
Awilimu Maniendopamonga Ungumu**

3:1–4:13

**Mosisinge Imbimu Olandopa Nalo Yesusinge Imbimu Paa Olandopa
Pulimo Ungu Te**
3:1-6

3 ¹Angokeme, na kinie pea Kirasinge yembo molemelema, mulu koleana molemo Pulu Yemone eno kepe mako topa ‘Nanga yemboma molangi.’ nilimo yemboma, aku nikiru ungumu ungu sikemo kene Yesusi molemo mele paa konopu kimbu siku molangi. Yu Pulu Yemone “Nanga kongonomo tende-pou.” nimbe lipe mundorumu yemo, akumu Pulu Yemo Popo Tondoli Ye Awili Olandopamola,^p aku yemo ‘Sike’ nimbu yu molemo mele yemboma temane topo silimolo akumu mimi siku piliengi! ²Ou Mosisini Pulu Yemonga yemboma nokopalie Pulu Yemone “Tei.” nirimu mele pilipe sumbi sipe tepa ungu te siye naa kolorumu aku sipela Pulu Yemone Yesusi mako topa kongono sipe “Tei.” nirimu mele pilipe lipe tengenji panjipe terimu. Pulu Yemonga yemboma yunge ulkemo mele.^q ³Ye tene ulke takolemo aku ulke pulu, yemo yunge imbi olandopa molemo, yu paa kapi nilimele, ulkemo yunge imbi olandopa naa molemo, aku sipe mele iye Yesusi Pulu Yemo kinie pea ulkemo takoringilimunge, yunge imbimu ‘Paa ola molopili.’ ningyu yu olandopa kapi ningyu, ye nomi Mosisi ulkemonga ponga molo simu mele angilierimumunge, yu manie mele kapi ningi liemo papu. ⁴Ulke te we wendo naa omiba angilimo. Yembo tene ulke te takolemo kinie angilimo. Nalo Pulu Yemone melema pali ‘angiliepili’ nirimu-ne angilimo.^r ⁵Yesusi kinie Mosisi kinie lupe lupereselo mele, ungu te pea isipela; Mosisi yu Pulu Yemonga kongono tendeli yemo molopa Pulu Yemone “Tei.” nirimu mele paa pilipe lipe Pulu Yemo yunge ulkena kongono tembando siye naa kolopa kongono tepa mindi molorumu. Yunge kongono terimu isipe: Pulu Yemone pe nimbe simbe mele Mosisini ou nimbe sirimu.^s ⁶Mosisi ulkena

^p 3:1 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. ^q 3:2 Isirele yemboma, Mosisi kinie pea, Pulu Yemonga ulkemo moloringi, Mosisi ulkemo nokorumu ungumu Kambu 12:7. ^r 3:4 “ulke” nikimu akumu ulkena pelemele yembomando nirimu; “yembo tene ulke te takolemo” nirimu akumu ulkena pelemele yembomanga pulu yemondo nirimu. Nalo sike ulkemondo naa nirimu. Unku iko topalie Isirele yemboma Mosisini nokorumu talapemo kinie Pulu Yemonga Malone nokolemo yembo talapemo kinie aku yembo talapeselondo nirimu. Talape peaselo Pulu Yemo kinie Maloselo pea takoringili. ^s 3:5 Ou Pulu Yemone Isirele yemboma kinie ungu nimbe panjipe mi lierimu ungumu perimu kinie Mosisini yemboma Pulu Yemo popo tonge mele mane sirimu aku ulumuni pe Yesusi omiba kolorumu kinie Pulu Yemone ungu konde nimbe panjipe mi lierimu kinie temolo mele lipo ora sirimu.

kongono kendemande tendeli yemo molorumu, nalo Pulu Yemone pe lipe mundorumu ye nomi Kirasimu yu Pulu Yemonga Malo^t molopa yemboma Pulu Yemonga ulkemo moloringime yuni nokopa Pulu Yemone “Tei.” nirimu mele paa pilipe lipe kongono tembando siye naa kolopa kongono tepa mindi molorumu. ‘Yesusini olio lipe tapondomba.’ nimbu tondolo mundupu pilierimulu mele mundupu siye naa kolopo, konopu tondolo pupili ‘Sike aku temba.’ nimbu tondolo mundupu pilipu pipili naa kolopo konopu sipu nokopo molomulu liemo olio yunge ulkemo molemolo. „Olio kepe Pulu Yemonga yemboma molemolo.“

**Ungu Ta Nilimele Yemboma Konopu Taka Lipe Pepili Naa Molonge Ungu Te
3:7-19**

⁷Pe kinié „olio Pulu Yemonga yemboma molemolo“ monga Mini Kake Telimuni nilimo mele piliemili. Yuni nimbendo:

“Pulu Yemone kinié nikimu ungumu
kinié piliengi liemo

⁸⁻⁹ou enonga anda-kolepalimene
kolea ku lieline ‘Pulu Yemone
mumindili kolombanje?’ ningu kara puku
ungu nirindume ‘Paa naa pilimolo.’ ningu
ta niringi mele naa teayo.
Akune ponie tu paono ombo pupili eno kanoko molangi
nane ‘Eno lipu tapondambo’ nimbu,
ulu tondolo mare terindu nalo kanokolie
‘Pulu Yemone olio uluri naa tembanje,
kanopo kanamili.’ ningu
nanga ungumu naa pilku ta ningu,
‘na eno nokambo.’ naa niringi.”

¹⁰Akumunge nane kanu yemboma-kinie
paa mumindili kolopolie nimbondo:
“I yemboma nane ungu niilioma naa pilku
ta ningu enonga aulke mako tondorundune
naa puku munduku siye kolemele.” nirindu.

¹¹Eno-kinie mumindili kolopolie
mi lepo nimbondo:
‘Nane ‘Konopu takalipe pepili molangi.’
nirindu ulu pulumu

^t 3:6 bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”, 32.2. Pikinini Bilong God”. ^u 3:8-9 LLuku 19:14,27. ^v 3:7 ekendo-11 Konana 95:7 ekendo-11. Ou Isirele yembomane aku teringi temanemo Kambu 20:2-13. Pulu Yemone aku sipe sike nirimu temanemo Kambu 14:21-23. Ipuru inie anjokondo 4:3,5selo kananila.

eno paa naa linge.’ nirindu.”^v
nirimu.

¹² Nanga angokeme, eno yembo molemelemanga tene „ou olionga anda-kolepalimene aku teringi mele, temba kene kanoko kondoko molaa. Enonga yembo tene ‘Ulu pulu kerime teambo.’ nimbe konopu lipe mundupe yu „Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe, tondolo mundupe pilimo mele mundupe siye kolopalie yemboma tondolo mundupe nokolemo tondolomo pelemo Pulu Yemo bulu simbe kene kanoko kondoko molaa. ¹³ Aku naa tekolie „i siku teangi:” ‘Ulu pulu kerimene olio kondi topa ‘Kara pang.’ nimbe kene’ ningu ‘yemboma anjo yando konopume tondolo pupili.’ ningu liku tapondangi. Pulu Yemone “Kinié” nirimu inie olakondo tondu akumu^w olione alieli “Kinié^x ulume manda temolo. Kinié manda tondolo mundupu pilimolo.” nilimolo aku walemanga aku sipu nimbu pilipu anjo yando yemboma ungu peangama nimbu siemili. „Opali talou nambolka uluri wendo ombánje kene kinié mindi aku teamili.” ¹⁴ Aku nikirumunge pulumu^y isipe: Olio ‘Pulu Yemone sike lipe tapondomba.’ nimbu pilierimulu mele aku sipu kamu paa tondolo mundupu pilipu ambolopolie kolomulu liemo Pulu Yemone melema Kirasi simbe kinie Kirasini ‘Yunge yemboma simbo.’ nimbe panjerimu melema olio moke tepa simbela akumunge ‘aku siku teangi.’ nikiru. ¹⁵ Aku mele inie olakondo tondu mele „paa konopu kimbu siku molangi.” Akumu isipe:

“Pulu Yemone kinié nikimu ungumu
kinié piliengi liemo
ou enonga anda-kolepalimene kara puku
ungu nirindume ‘Paa naa pilimolo.’ ningu
ta niringi mele naa teaa.”

nirimu kanumu.^y

¹⁶ Namelene ou Pulu Yemone ungu nirimume pilkulie ‘Naa pilimolo.’ ningu kara puringiye? Akumu Mosisini Isipi mundupe siye kolopa memba ulsu purumu aku yembomane aku siku naa teringiye? ¹⁷ Ponie tu paono ombo pupili Pulu Yemone namele-kinie mumindili kolopa molorumuye? Ulu pulu keri tekolie kolea ku lieline koloringi onoma akune liepili siye koloringi^z yemboma-kinie „ulu pulu keri teringimunge” mumindili kolorumu kanumu.^a

¹⁸ “Na Pulu Yemone

‘Konopu takalipe pepili molangi,
nirindu ulu pulumu

^w 3:13 “Kinié” akumu inie yakondo 3:7 ekendo. ^x 3:13,15 “kinié” akumunge ungu pulumu Pe-Korini 6:2 nimbe sipe kondolemo. ^y 3:15 inie ola 3:7 ekendo-8. ^z 3:17 Ou-Korini 10:5. ^a 3:17 Konana 95:9-10, Kambu 14:29. ^b 3:18 Konana 95:11.

eno paa naa linge.’ nirindu.”^b

nirimu akumu namelendo nirimuye? Akumu yunge ungu ‘naa pilimolo.’ ningu ta niringi yembomando naa nirimuye? ¹⁹Akumu pilipulie ‘Pulu Yemonga ungumu ‘ ‘Sike nikimu.’ nimbu tondolo mundupu naa pilimolo.’ ningu moloringimunge Pulu Yemone “Konopu taka lipe pepili molangi.” nilke koleana ou akune punge aulke te paa naa lierimu.’ nimbu pilimolo kanumu.

Pulu Yemonga Yemboma Konopu Taka Lipe Pepili Molongemonga

Ungu Te

4:1-13

4 ¹Akumunge, Pulu Yemone „olionga anda-kolepalimendo “Konopu taka lipe pepili molangi.’ nimbo koleana membo pambo.’ ou nimbe panjerimu ungumu, „ kinié kepe we pelemo kene yuni enonga yembo te apurupe kanopalie “Konopu taka lipe pepili molangi.’ nirindu ulu pulumu naa lipili.” nimbé kene pipili kolko molangi. ²Nambemune „aku nimbu pipili kolamiliye?“ Ou olianga anda-kolepali „Mosisini kolea Isipi mundupe siye kolopa memba ulsu purumu, kanu yemboma temane peangamo pilieringi, kinié olio temane peangamo pilimolola. Nalo kanu anda-kolepalime aku ungumu pilkulie ‘Pulu Yemone sike nikimu.’ ningu tondolo munduku naa pilieringimunge ungu pilieringimuni eno lipe naa tapondorumu, akumunge „Kinié olio-kinie ulu aku sipe wendo ombá.“ ningu pipili kolko molangi. ³Olio Pulu Yemonga ‘Tembo’ nilimo mele ‘Sike temba.’ nimbu tondolo mundupu pilierimulu^c yemboma „mindi, kinié sike Pulu Yemone ‘ ‘Konopu taka lipe pepili molangi.’ nimbo.’ nirimu ulu pulumu manda limolo. Ou Pulu Yemone nirimu mele aku sipe pelemola. Ou yuni nimbendo:

“Eno-kinie mumindili kolopolie mi lepo nimbondo:

Nane ‘Konopu taka lipe pepili^d molangi.’

nirindu ulu pulumu eno paa naa linge.”^e

nirimu. Iulumu ou Mosisi naa molopili we perimu. Ou Pulu Yemone mulu ma melema terimu aku kongonomo tepa pora sirimu kinie aku koro mololi ulu pulumu perimu. ⁴Pulu Yemonga bokune ungu te molemo mele pilipelie „Konopu taka lipe pepili mololi ulu pulumu Mosisi naa molopili

^c 4:3 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^d 4:3 “Konopu taka lipe pepili molangi” ungumu kinie “koro mololi” ungumu kinie ya molemo aku ungeselonga Giriki ungune kinie Ingillisi ungune kinie ungu telu mele, nalo ungu pulu talo. Umbu-Ungune “koro molemolo” nilimele kanumu kangimundu mindi nilimele. Kongono munduku siye kolko koro molemele kanumu. Konopukundu “konopu taka lipe pepili molemolo” nilimele kanumu. (Ungu pulu te inie 4:6 molemola.) ^e 4:3 Konana 95:11. Inie yakondo 3:11, inie anjokondo 4:5 kananila.

ou perimu.' nimbu pilimolo.^j Bokune molemo ungu akumuni wale yepoko pakera sipemondo nimbendo:

'Wale kise-pakera talo-pakera
 Pulu Yemone kongonoma tepa pora sipelie
 wale yepoko pakera sipemonga
 mulu pilipe koro molorumu.'^f

nimbe molemo. ⁵Koro molorumumunge ungu te pea nirimu akumu inie olakondo molemola.^g Akumu isipe:

"Nane 'Konopu taka lipe pepili molangi.'
 nirindu ulu pulumu eno paa naa linge."

nimbe molemo.

⁶Aku ungumuni olio lipe ora silimo mele isipe: Pulu Yemonga konopu taka lipe pepili mololi ulu pulu ou perimu akumu^h kinié we pelemo akumunge kinié yembo mare aku konopu taka lipe pepili molonge ulu pulumu limele. Sike Mosisini memba purumu anda-kolepalime temane peangamo pilkulie kara puku ungumu naa pilku likulie koro naa moloringi ⁱnalo kinié yembo mare manda konopu taka lipe pepili molemele.^jOu eno konopu taka lipe pepili koro naa moloringimunge ponie awisili omiba pupili pe walse Pulu Yemone altopa ^kye nomi kingi Depisinge kerena altopa "Kinié" nirimu. Depisini ou nirimu nindu kanumu isipe:

"Pulu Yemone kinié nikimu ungumu
 kinié piliengi liemo
 kara puku 'Paa naa pilimolo.' naa niengi."ⁱ

^f 4:4 Ou Pulu Pulu 2:2. Koro molorumu nalo mulu maselo terimumunge mindi koro molorumu. ^g 4:5 ya 4:3. ^h 4:6 ungu pulu te inie 4:3. Konopu taka lipe pepili mololi ungu akumu ulu paa peangamondo nirimu nalo Pisini ungune kepe Umbu-Ungune kepe topele topo boku tomolondo perelemolo. Pisini ungune "ples" molemo nalo ou pulu pulu Giriki ungune "kolea" naa toringi, Ingillisi ungune "kolea" naa latolemele. Isiku mele tolemele: "koro mololine sukundu naa puringi" ningu tolemelela; "koro mololine sukundu manda pumolo" ningu tolemelela. Nalo akumu Umbu-Ungune kapola naa nilimolo. Akumunge Pisini ungune isiku pilkulie toringi: "Ou Pulu Yemone Isirele yembomando "Koro molangi." nirimu akumu Mosisi kinie Josuaselone eno kolea Kenane mengo puringi koleamondo nirimu kene Pisini ungune "ples" sumbi sipu bokune tamili." niringi. Aku papu tolemele nalo olionga koro mololimu tena molemoye? Ipuru yemboma pep topa sirimu yemone mulu koleamondo naa nirimu liemo nambolkamondo nirimunje? Olio marene pilipulie 'Yu olionga konopukundu nirimu.' nimbu pilimolo. Yuni "pe pumolo" naa nirimu. "Kinié koro mololine sukundu pumolo." nirimu. Aku nirimu ungumunge olione ou konopu kimbu sipu 'Nambe-emolo kinie kapola molomolone?' nimbu pilipu konopu kimbu sipu mindi molopo konopu kapola naa pepa kongono mele mindi tepa pepili molemolo akumu "Yesusi olio lipe tapondopili." nilimolo yembomane konopu taka lipe pepili molomolo ulu pulumu kinié limolo." nimbe nirimu. ⁱ 4:7 Konana 95:7-8; inie yakondo 3:7 ekendo-8, 3:15.

nirimu kanumu. "Kinié." nirimu akumunge pulumu isipe: Pulu Yemone altopa wale te mako topalie 'Iwalemo konopu taka lipe pepili molonge walemo.' nimbe nirimu.

⁸ Mosisi kolorumu kinie Josua yu „kolo wangopa olionga anda-kolepalime nokorumu yemo, yuni koro molonge ulu pulumu eno sirimu kinie^j Pulu Yemone ou enondo "Koro molangi." nimbo." nimbe panjerimu^k mele kamu pora nilkenje Pulu Yemone pe altopa „Koro molangi." nimbé, wale tendo naa nilke.^l ⁹Akumunge,^m Pulu Yemone yunge yembomando 'Konopu taka lipe pepili molangi.' nilimo ulu pulumu kinié kepe we pelemo. Aku koro mololi ulu pulumu Pulu Yemone mulu maselo kinie melema tepa pora sipelie wale yepoko pakera sipemonga Sambate walena mulu pilipe koro molorumu aku sipe mele pelemo.

¹⁰ ¹⁰[Aku nikirumunge pulumu isipe:] Pulu Yemone 'Konopu taka lipe pepili molangi.' nilimo ulu pulumu limele yemboma Pulu Yemone yuyu kongonoma tepa pora sipelie kamu koro molorumu mele aku siku eno yu-melete-melete Pulu Yemone "Teaa." nilimo kongonomo teko pora sikulie walemanga pali konopu taka lipe pepili molemele.ⁿ ¹¹Akumunge, Pulu Yemone 'Konopu taka lipe pepili molangi.' nimbo." nimbe panjerimu ulu pulumu 'Lipulie konopu taka lipe pepili molamili.' ningulie konopu taka lipe pepili molonge ulume mindi tondolo munduku teko siye naa kolayo. Ou anda-kolepalime ungu naa pilku kara pukulie 'Konopu taka lipe pepili molangi.' nirimu mele koro naamoloringi mele olio aku sипу olionga anda-kolepalimene teringi mele naa teamili. Ou aku tekolie molko kenjeringi mele kinié olio Kirasinge yembomanga yembo te aku sipe tepalie molopa kenjimbe kinie kapola naa temba.

¹² [Nirimu mele sike aku sipe wendo orumu pilipulie] 'Pulu Yemone nirimu unggumu we naa molemo. Yunge unggumu konde molopa ulume tepa^o enge nilimo.' nimbu pilimolo. Kanu unggumu nee paa molemo, opa teli lou-pulse ekendo ekendo nee molemo aku maniendopa, yu paa olandopa. Opa teli lou-pulsemone ombelemo kinie kikimemo kinie sumbi sipe topa suru tolemo mele Pulu Yemonga unggumuniaku sipe minimu kinie konopumu kinie topa suru tolemo, akumunge olio konopu kimbu silimolo mele kinie, konopuni pilipu 'Temolo.' konopu lemolo mele kinie, pali pilipe apurulimo. ¹³Pulu Yemone mele terimumenga pali

^j 4:8 Isirele yemboma kolea Kenane puku opa puluema toko munduku we moloringimundu ya nirimu mele Josua 21:44, 22:4, 23:1 molemo. Sike koro naa moloringi. We kongonoma teko moloringi nalo opama munduku siye kolko kapola we moloringimendo nirimu.

^k 4:8 Wendo Oringi 33:14; Ungu Manema 12:9 kananila. ^l 4:8 Konana 95:7-8; inie yakondo 4:3,5 nimbe molemomondo nirimu. ^m 4:9 "Akumunge" inie olakondo 4:1-8 nimbe molemo akumunge. ⁿ 4:10 ungu pulumu inie nondopa 4:6. ^o 4:12 'Yunge unggumu konde molemo' nirimu aku unggumu Pulu Yemonga unggumu, akumunge kanu ungu nirimu yemondo nimbe nirimu.

te 'Pulu Yemone naa kanopili.' ningu manda lopi naa tengé. Yembo te mulumbalema naa panjipe we-we angilimo mele yunge kagine melema mona angilimo manda sumbi sipu kanolemolo mele aku sipe melema pali Pulu Yemonga kumbikerena mona lemo, aku Pulu Yemone olio ulu telemoloma pali pilipe apurumbe.^p

**Pulu Yemone Olio-Kinie Ungu Konde Nimbe Panjipe Mi
Lierimumunge Yesusi Mulu Koleana Olionga Popo Tondoli
Yemo Molemo Akumunge Ungumu**

4:14–10:18

**Yesusi Pulu Yemonga Kumbikerena Olionga Popo Tondoli Ye Awili Paa
Olandopa Molemomonga Ungu Te**

4:14–5:10

¹⁴Kapola, *ou ungu te nindu^q akumu kinié kamu niembo:* *Olionga mulu koleana Pulu Yemo molemona purumu Pulu Yemo popo tondoli ye awili paa olandopa^r akumu *olio ou lipe tapondorumu ye.** Yesusi, Pulu Yemonga Malo.^s Kinié 'Yuni lipe tapondorumu, tapondolemo mele aku sipe sike tembala.' nimbu tondolo mundupu pilipulie nimbu para silimolo mele siye naa kolopo aku sipu ingi sipu ambolopo molamili. ¹⁵*Kurumenga nomi Setenene olio kondi tolemo kinie 'Molo!'* nimbu ulu pulu kerime topo manie mundumolondo tondolo naa pupili molemolo kinie olionga popo tondoli ye awili olandopamone kanopa naa kondo kolemoye? Yu kanopa kondo kolemo. Setenene olio ulu lupe lupema pali kondi tolemo mele ou aku sipe olionga popo tondoli ye awili olandopa Yesusi kondi torumu, nalo kondi torumu kinie naa pilipe lipe ulu pulu kerimenga te naa terimu. ¹⁶Akumunge *Setenene olio kondi tolemo mele ou Yesusi kepe* aku sipe kondi torumu mele pilipulie *olio Pulu Yemo molemona pipili* naa kolopo nondopo pupu yunge kumbikerena yu-kinie ungu niemili. Setenene olio kondi tomba molo umbune te pemba kinie 'Pulu Yemo yu we kondo kololi ulu pulumu pelemo yemo, olio kanopalie kondo kolomba yemo, akumunge olio lipe tapondomba.' nimbuaku sipu pipili naa kolopo yunge kumbikerena sumbi sipu pamili.

^p 4:13 Kirasinge yembomanga kotemonga ungu mare Mateyu 12:36, Romo 14:10,12, Pe-Korini 5:10. ^q 4:14 inie yakondo 2:17–3:1 molemomondo nirimu. ^r 4:14,15 bokumunge alsena anjokondo "34. pris- 34.3. hetpris". ^s 4:14 bokumunge alsena anjokondo "32.2. Pilikini Bilong God". ^t 5:1 bokumunge alsena anjokondo "34. pris- 34.3. hetpris".

*Pulu Yemo Olionga Popo Tondoli Ye Awili Paa Olandopa Yesusini ‘Olio Molopo Kondamili.’ Nimbe Manda Lipe Tapondomba Ungu Te (4:14–5:10 pali kanani.)
5:1-10*

5 ¹Walse walse „Juda yembomanga ningу Pulu Yemo popo tondoli yemanga ye te ‘popo tondoli ye awili olandopamo’ molopili.’ ningу kanoko mako toko ‘kongono tepili.’ nilimele mele isipe: Pulu Yemone mana yembomanga ye te mako topalie ‘yu Pulu Yemonga kumbikerena yunge kongono tendepa mana yemboma lipe tapondopili.’ nilimo. Popo tondoli ye awili olandopamo yuni yemboma lipe tapondombando yembomane Pulu Yemondo ‘Ange’ ningу silimele mele lupe lupema yuni lipe Pulu Yemo sindipe, ‘Yembomanga ulu pulu kerime mundupe siye kolopili.’ nimbe kongi melema Pulu Yemo popo topa kalondopa silimo. ²Kanu popo tondoli ye awili olandopamo yu kepe mana ye tela; Pulu Yemone “Teaa.” nilimo ungume pilipe lipe tembando yu umbune pelemola, akumunge yemboma Pulu Yemonga ungume pilku sundukulie yunge aulkena lou liku molemele yemboma kondo kolopa lipe tapondolemo. ³„Yu yuyu kepe mana ye te naa molopa Pulu Yemonga ungumu tembando umbune naa pelkanje yuni yemboma kondo kolopa lipe tapondomba aulke te naa lelka.” ⁴Wale mare yu yuyu kepe Pulu Yemone ‘Teaa.’ nirimu mele naa telemola, akumunge yembomane ulu pulu keri teringimenga popo tondopa melema kalopa Pulu Yemo silimoaku mele ‘yunge ulu pulu kerime mundupe siye kolopili.’ nimbe popo topa kalopa silimola.

⁴Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamonga ungu te pelemola. Ye tene yuyu ‘Nanga imbimu ola molopili, popo tondoli ye awili olandopamo molambo.’ naa nilimo. Ou pulu pulu Pulu Yemone Erono mako torumu mele” aku sipe yandopa yandopa kepe mako topa ‘Aku kongonomo tei.’ nilimo yemo mindi aku kongonomo telemo. ⁵Aku sipe mele „Pulu Yemone lipe mundorumu, ye nomi Kirasimu” yu kepe yuyu ‘Nanga imbi ola molopili kene popo tondoli ye awili olandopamo molambo.’ naa nirimu. Pulu Yemone ‘Yu imbi ola molopili.’ nimbeline nimbendo:

“Nu nanga Malo.^x Kinié na nunge Lanie.”^y
nirimu. „Yu mako topo ‘nanga kongono tendepa melema nokondopili.’ nikiru mele yemboma piliengi!” nimbeline aku sipe nirimu kanumu.”^z Boku tengateng Pulu Yemone ungu te pea nimbendo:

^u 5:2 ungu pulu te inie yakondo 2:18. ^v 5:4 Wendo Oringi 28:1, Kambu 18:7.

^w 5:5 bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”. ^x 5:5,8 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pilinini Bilong God”. ^y 5:5 inie yakondo 1:5. ^z 5:6 yunge temanemo Ou Pulu Pulu 14:17-20. ^a 5:6 Konana 110:4.

“Mellekisedeke molorumu mele^z nu nunu
aku siku Pulu Yemo popo tondoli ye te
alieli molko mindi puni.”^a
nirimu.

⁷ Kirasinge ungu te pea isipe; Yesusi ya ma koleana molopalie nirimumuni, Pulu Yemone “Tei.” nirimu mele taka lipe pilipe lipe tepa ‘Yunge imbi manie molopili.’ nirimumunge yu kolomba aulkena manda wendo lindimbe [Pulu] Yemo kinie ungu nimbe tondolo mundupe walripe kola tepa mawa terimu kinie^b mawa terimu mele Pulu Yemone pilierimu. ⁸ Sike yu Pulu Yemonga Malo nalo yu mindili norumu akumuni yu Pulu Yemone “Tei.” nirimu ungume pilipe lipe tengenji temba mele pilierimu. ⁹ Aku sipe terimumunge yu Pulu Yemone “Tei.” nilimo ungume paa toya topa pilipe lipe tepa, kongono simbema paa tepa kondomba yemo molopalie, yunge ungumu pilku liku tengenji panjiku telemele yemboma lipe tapondopa, eno mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondolemo yemo molemo.^c ¹⁰ ‘Aku sipe tepa molomba yemo molopili kene ‘Popo tondoli ye awili olandopamo molopili.’ niembo,’ nimbe Pulu Yemone yundu ‘Ye Mellekisedeke popo tondoli yemo molorumu mele nu aku siku popo tondoli ye awili olandopamo molani.’ nimbe mako torumu.

**“Olio Altopo Molopo Naa Kenjemili.’ Ningu Nokoko Kondaa.’ Nirimu
Ungu Te
5:11–6:12**

Olio Ambolango Kangama Mele Naa Molamili Ungu Te^d
5:11-14

¹¹ Yesusi yu Mellekisedeke popo tondoli yemo molorumu mele popo tondoli ye awili olandopamo molemo mele ungu awisili we pelemo nimbondi nane kepe perekero. Iungumunge ungu pulumu „paa tondolomo.“ Nimbu silke nalo eno ungu awisili nimbu silioma pilingendo mindili sikulie naa pilimelemonga iungu nikirumunge ungu pulumu eno nimbu simbo mele koropo kelker. ¹² Eno paa koronga-ou Kirasinge yemboma moloringi,^e akumunge kinié eno Pulu Yemonga ungume mane sili yemboma molko yembo mare mane silimela nalo ambolango kokele sukuli tengendo ‘ABD piliengi!’ ningi mane silimela aku mele eno aku siku Pulu Yemonga ou pulu pulu ungu pulu ou kumbi leko pilimelama

^b 5:7 kanu temanemo Mako 14:33-36, LLuku 22:41-44, Mateyu 26:42,44. ^c 5:9 Romo 5:10 kanani. Yesusi kolorumu ulumuni olio lipe tapondorumu. Konde molopalie olio lipe tapondolemola. ^d 5:11-14 *Ungumu* Ou-Korini 3:1-2. ^e 5:12 Yesusi kolorumu kinie yandopa ponie tu paono (40) omaba purumu kinie yembo tene ipep mo torumu.

naa pilimelemonga yembo tene ‘Eno mane siembo.’ nimbeline „Pulu Yemone Kirasi mana lipe mundorumu, yu olionga nimbe kolo wangopa kolondorumu, ungu akume mindi altopa manda mane simbe kinie pilingenje, „ungu tondoloma manda mane naa simbe. Naa pilimela.‘ Eno ambolango pamema mele ame mindi nolemele, langi tondoloma manda naa nolemele.¹³ „Kirasinge“ yembo ame mindi nolemele akume ambolango pamema mindi molemele. Nambolka ulume telemele kinie Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanopa, nambolka ulume telemele kinie Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime naa molemele.’ nimbe kanolemo aku ulumenga pulume mimi siku naa pilimele akumunge ‘eno ambolango pamema mindi molemele.’ nikiru.¹⁴ Nalo langi enge nili akume yembo yumene mindi nolemele. Yembo mare mimi siku kanoko pilkulie ‘Iulu peangama, iulu kerime.’ ningu apuruku pilku molemelema mindi langi enge nilime manda nolemele.

Yesusi Mundupu Siye Naa Kolopo ‘Pulu Yemone Olio Tepa Kondopili.’ Nimbu Konopu Tondolo Pupili Nokopo Molamili Ungu Te^f (5:11 pulu polopa kanani.)
6:1-12

6 1-2 Kapola, „Kirasi olionga popo tondoli ye awili olandopamone^g olionga nimbe manda tendembamonga,^h ungu tondolo mare pilimoloma we pelemo kene kokele Kirasinge yemboma molorumulu kinie mane siringi pilierimulu ABD ungume mindi konopu kimbu sипу naa molamili. ‘Ou ningi siringi ABD ungume mindi altopo piliemili mane siengi.’ ningi liemo i siku mele telemele: Ulke takongendo ponga polemele akumu mindi konopu kimbu siku molko, wale awisili ponga mindi polemele naloulkemo kamu naa takolemele mele eno ABD ungume mindi pilku molko, olandopa ungu tondoloma naa pilku molemele yembomane aku siku telemele. ‘Ou kumbi leko ningi siringi ungu kanume isipe mele; Konopu alowa teko „Pulu Yemonga ungumu ‘Sike’ ningi“ tondolo munduku pilimele.ⁱ

Konde molko kondoko mindi puli ulu pulumu naa pepa kololi ulu pulumu mindi pelemo ulume pali liku bulu silimele ungume.

No lingendo no limelemonga ungu pulu awisili nilimele. ‘Pulu Yemone sewe anjepili.’ ningi yembomanga pengena molo pendekona ola kini ambolongemonga ungume. ‘Yemboma kolkolie lomboroko ola molonge.’ ningi

^f 6:1-12 **Ungumu** Ou Kirasinge yemboma pulu pulu molongendo 6:1-2 mele pilku teringi. Pe kinié 6:3 mele molemele. Pe 6:4-8 mele molo 6:9-12 mele teko molongenje nimbe nirimu. ^g 6:1-2 20 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. ^h 6:1-2 inie yakondo 5:11. ⁱ 6:1-2 12 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

ungu awisili ningu,
 Pulu Yemone mana yemboma kote tendepa pilipelie
 yembo mare ‘molko kondoko mindi pangi.’ nimbe,
 yembo mare ‘molko kenjiku mindi pangi.’ nimbémonga
 ungu mane silimele ungume. Aku ulumenga ungume mindi ningu pilku
 naa molangi. Yembo yume ungu manema pilimele mele aku sipu pilipu
 molamili.³ Kapola, ou kumbi leko mane siringi ungu akume munduku
 siye kolko Pulu Yemone oliondo ‘Umbu-konopu peli yembo yume molko
 ungu olandopa piliengi!’ nimu liemo aku sipu temolo.

⁴⁻⁶ ‘Pulu Yemone “Kapola.” nimu liemo temolo.’ nikiru_j akumunge
 pulumu i sipe_j Pulu Yemone Kirasi lipe mundorumu kinie yuni ombo
 tenderimumunge pulumu pilku kondoko ‘Sike’ ningu pilku limele
 yemboma mulu koleana mele we silimo melema^j liku, yembo lupema
 kinie pea Mini Kake Telimu konopune liku, Pulu Yemonga ungumu ou
 pilku likulie ‘Aku ungumu paa peanga.’ ningu pilku, Pulu Yemonga
 tondolomone pe kolea pora nimbé walemonga ulu enge nilime temba aku
 tondolomone kinié ulu tondoloma telemo ulume kanoko, aku ulume pali
 tekolie altoko konopu alowa teko ‘Naa pilimolo.’ ningu Kirasi munduku
 siye kolongi liemo kelko manda konopu alowa teko Kirasinge ungume
 ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilku yando onge aulke te paa naa lemo.^k
 Yembo tene aku sipe telemo aku ulumuni ‘Pulu Yemonga’ Malo^l altopa
 ‘kolopili.’ nimbe unjo perana uku topa panjipe, ‘yembomane yu kanoko
 ungu taka tondangi.’ nilimo.

⁷ Kirasi munduku siye kolkolie kelko konopu alowa teko Kirasinge
 yemboma altoko manda naa molongemonga ungu iko te tambo:_j Lo
 tolemo kinie mana no awisili pupe,aku mana ponie telemele yembomane
 langi kapola liku nonge langime ombo kondolemo kinie Pulu Yemone
 aku sipe kanu mamo tepa kondolemomonga aku telemo.⁸ Nalo ma teng
 siri-ka kinie^m era keri lupe lupe olemo kinie kanu mamo ma keri, Pulu
 Yemone ‘lepa kenjepili.’ nimbé ulume telemo. Pe walse ma akumu tepene
 nombá.

⁹ Nanga paa pulu lemo angokeme, Kirasinge yemboma molkolie pe yu
 munduku siye kolemele yembomando_j aku sipu nilio nalo eno pepá topo
 sikiru yemboma ‘aku siku naa tengé’ nimbu pilipu molio. ‘Eno_j ma peanga
 mele molko_j Pulu Yemone eno lipe tapondolemomonga eno mindili
 nolemela aulkena wendo ongo, yu-kinie pea molko kondonge aulkena

^j 6:4-6 Melema limolo kanume olionga ulu pulu kerime mundupe siye kolopa, molopo
 kondopo mindi pumolo ulu pulumu silimo kanu ulumendo nirimu. Kangimunge
 melemando naa nirimu. ^k 6:4-6 inie anjokondo 10:26-31. ^l 6:4-6 bokumunge
 alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. ^m 6:8 LLuku 8:7, Ou Pulu Pulu 3:18.
ⁿ 6:9 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

punge ulumeⁿ teko molemele.’ nimbu kanolio. ¹⁰Pulu Yemone enonga ulume pilipe sundupe naa apurulimo. Ulu sumbi nilime mindi telemo. Enonga kongono telemelema kinie, eno Pulu Yemo konopu mondongendo yunge yemboma liku tapondolemele mele kinié kepe alieli telemele ulume kinie, kanopa keri kanopa mundupe siye naa kolemo. „Pilipe mindi molemo.” ¹¹‘Eno pali aku siku telemele mele tondolo munduku teko molko siye naa kolangi mana molonge walema pora nipili.’ nimbu paa konopu lelio. ‘Pe Pulu Yemone ‘Olio simbo.’ nirimu mele peangama sike limolo.’ ningus tondolo munduku pilimele mele ‘manie naa pupili.’ ningus tondolo munduku pilku siye naa kolkolie Pulu Yemone ‘yunge ambolangoma moyā melema simbo.’ nirimu melema sirimu lsingi yemboma mele manda manjiku molangi.’ konopu lepo molio.

Pulu Yemone ‘Tembo.’ Nimbe Panjerimu Mele ‘Sike Temba.’ Nimbu Nokopo Molemolo Ungu Te
6:13-20

¹³ Ou Pulu Yemone „olionga anda-kolepa, Eporayamo-kinie ungu te nimbe panjipelie, „paa olandopa molemo yembo tenga imbi lepa mi lembando” Pulu Yemo yu maniendopa yembo te paa olandopa te naa molorumumunge Pulu Yemo yuyu yunge imbi lepa mi lepalie ¹⁴nimbendo:

“Nane paa sike nikiru.

Nane nu sewe anjipu,

‘Yembo awisili kalko lieni.’ nimbo.”^p

nirimu. ¹⁵Aku nirimumunge pilipelie Eporayamo „Pulu Yemone” yu ‘mele simbo’ nimbe panjerimumu ‘Pe sike tepa kondopalie simbe.’ nimbe ou siye naa kolopa we nokopa molopalie sike lsimu.

¹⁶ Yembo tene “Paa sike nikimu.” ningus pilieni! nimbe yunge yembo te awili olandopa molemomo imbi lepa “Paa sike nikiru.” nimbe mi lemo. ‘Yembomane yunge ungumu toko manie naa mundundengi.’ nimbelie aku telemo. ¹⁷Akumunge, aku sipe melela Pulu Yemone “Eporayamo-kinie nimbu panjikiru mele yuni kalopa limbe yembomane paa pilku kondangi. Nane “Tembo.” nimbu panjilio mele konopu alowa naa tepo paa sike telio.’ ningus kanangi.’ nimbe „yunge imbi yuyu lepa” “Paa sike nikiru.” nimbe mi lierimu. ¹⁸Pulu Yemo yu ‘konopu alowa naa telemo, eno-kinie “Tembo.” nimbu panjikiru mele pe pe kepe ‘Sike temba.’ ningus konopu kimbu siku molangi.’ nimbe aku uluselo terimu. „Ulu te: Ungumu ou nimbe panjerimu. Ulu te: Ungumu nimbe panjipelie pe yunge imbi yuyu

^o 6:13 17 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. ^p 6:13-14 Ou Pulu Pulu 22:16-17.

^q 6:18 inie anjokondo 11:13, Jono 8:56.

lepa 'Paa sike tembo.' nimbe mi lierimu aku uluselo terimu kanumu.¹ Aku uluselo Pulu Yemo konopu alowa manda naa tepa, kolo paa manda naa tolemo uluselo. Akumu pilipulie 'Pulu Yemone olio 'simbo.' nimbe panjerimu melema sike simbe.' nimbu pilipu 'Umbune te wendo naa opili, olio nokopili.' nimbu Pulu Yemo molemona nondopo pulimolo yemboma olionga konopu tondolo pupili siye naa kolopo manda nokopo molomolo.⁴

¹⁹Aku ungumunge ungu iko te topo siembo:¹ 'Nona andoli sipi te poporomene nona topa memba pumbe.' ningu tengu ka teko panjilimele.^r Aku sipe olionga minime sipi-mele. 'Pulu Yemone olio-kinie 'tembo' nilimo ungumu kolo naa topa sike telemo temba.' nimbu pilimolo ulu akumu minimenga ka mele tengu ka telemo. Aku telemomonga yunge ungumu mundupu siye kolopo anjo pupu molopo naa kenjimolo. Aku kamo Pulu Yemo molemo suluminia paa kake teline,^s mülu awili tene pipi silimo,^t akune sukundu pupe ka telemo. ²⁰Kanu suluminia paa kake teline ye te olionga nimbe lipe tapondombando kumbi lepa sukundu purumu. Pupelie Mellekisedeke^u molorumu mele yu aku sipe alieli olionga nimbe Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo molemo.^v Akumu Yesusi.

Popo Tondoli Ye Paa Imbi Olandopa Mololi Mellekisedekenga Temanemo^w

7:1-10

7 ¹'Kirasi Mellekisedeke mele molemo.' nikiru₁ kanu ye Mellekisedeke₂ yu^x kolea awili Salleme yembomanga ye nomi kingimu molopalie, Pulu Ye Paa Olandopa Koleamanga Pali Nokorumumunge kongono tendembando yembomanga Pulu Yemo popo tondopa molorumula.^y Ou Eporayamo kolea tengu pupe opa tepa ye nomi kingi kisenga ami yema

^r 6:19 Giriki ungune kinie Pisini ungune kinie mele imbi lepa nikimu akumu Umbu-Ungune ungu te naa lemele. 'Sipi nona we naa andopili.' ningu kou aini kalko melte Kewa-ungune "anga" nilimele akumu teko mimi tekolie ka pundu te sipi moko toko, pundu te aini teko mimi telemelimo moko tokolie angamo nona manie molo mana toko mundulimele. ^s 6:19 inie anjokondo 9:3-5; Ou Pulu Pulu bokune gomo 185 kananila.

^t 6:19 inie anjokondo 9:3; Ou Pulu Pulu bokune gomo 185 kananila. ^u 6:20 inie yakondo 5:10 akune Mellekisedekendo pulu polopa nirimu akumu kinié kamu nimbé tekemo. 5:11-6:19 akumu ungu te lufe mele. 5:10 nimbeline kelepa 6:20 sumbi sipe nilke nalo yu umbune perimu mele ou 5:11-6:19 nimbe para sipelie altopa yando 5:10 pep topa nirimu mele kelepa pilipe ya 6:20 kinie kolomongo awili 7 kamu pep topa nirimu.

^v 6:20 bokumunge alsena anjokondo "34. pris- 34.3. hetpris". ^w 7:1-10 Temanemo Ye Mellekisedekenga temanemo ou naa piliengi liemo ou Ou Pulu Pulu 14:17-20 kanoko pilkulie pe Ipuru 7 kamu kanoyo. ^x 7:1 Inie yakondo 6:20 nimbe molemo yemondo nirimu. Lungumunge ungu pokore inie yakondo 4:14-5:10 pulu polopa molopa kelepa 6:20 molemola. ^y 7:1,3,12,16,19,26-28 bokumunge alsena anjokondo "34. pris". ^z 7:1 Ou Pulu Pulu 14:1-16.

topa mundupelie ^aeno meringi melema lipe memba^b kelepa ulkendo ombá orumu kinie kanu ye Mellekisedeke kanumu yu ombo aulkena kanopalie ‘Pulu Yemone nu sewe anjepili.’ nirimu. ^cYuni aku sipe Pulu Yemo-kinie ungu nimbe Eporayamonga mawa tenderimu kinie, Eporayamone tene tene nimbe merimu melemanga pali telu telu nimbe ^dpeangama^e wendo lipe Mellekisedeke sirimu. Mellekisedeke yunge imbibunge ungu pulumu ‘ulu sumbi nilime telemo ye nomi kingimu’. Yu nokorumu kolea awili Sallemenga imbibunge ungu pulumu ‘yemboma-kinie taka liku kapola kapola mololi ulu pulumu’ akumunge yemonga imbi talo sipemo ‘Yemboma-Kinie Taka Liku Kapola Kapola Mololi Ulu Pulumu Nokolemo Ye Nomi Kingimu’. ^fYunge ‘Temanemo bokune tondorumu yemone yunge anumu lapaselonga imbiselo naa topa, yunge anda-kolepa tengah imbibimbi kepe naa tondorumu. Yu meringi walemo kepe naa tondopa, kolorumu walemo kepe naa tondorumu.^g Yuni popo tondoli yemo molorumu mele walse mundupe siye kolorumu ungu te bokune naa tondorumu naa pilimolomonga yu Pulu Yemonga Malo^h alieliconde molopa mindi pulimo mele yu aku sipe mele molorumu.’ nimbu pilimolo.

⁴Mellekisedeke yu imbi paa olandopa molorumu mele pilieyo. Olio yembo talape awisilinge pulu-pulu anda-kolepa paa awili Eporayamone opa tepalie mele lsimumenga pali tene tene nimbe melemanga telu telu nimbe wendo lipe yu sirimu. ⁵Ou ye nomi awili tene yunge yembomanga mele tene tene ningu noseringimenga telu telu nimbe yuni wendo lsimu nalo Isirele yemboma laye lupe mele teringi. LLipaini kalopa lsimu ye mareⁱ Pulu Yemo popo tondoli yema moloringi, kanu yemanga ungu mane^j te pelemo, akumu isipe mele:

‘Isirele yembomanga mele tene tene ningu
nosinge melemanga telu telu ningu wendo liku
LLipai yema siengi.^k

nimbe pelemo. Melema siringi yemboma-kinie LLipai yema-kinie angenupili, eno pea pali Isirele yemboma Eporayamone kalopa lsimu nalo LLipai yemane angenupilinge melemaaku siku mare lsingi. ⁶Mellekisedeke yu LLipaini kalopa lsimu ye te molo nalo Eporayamone LLipai yemboma ou naa kalopa lipili^l yunge mele tene tene nimbe melemanga pali telu telu nimbe wendo lipe Mellekisedeke sirimu lsimu. Pulu Yemone kanu yemo ‘yu-kinie tembo.’ nimbe panjerimu yemondo Mellekisedekene ‘Pulu Yemone sewe anjepili.’ nirimula. ⁷Olio pilimolo: ‘Ye tene ‘Pulu Yemone nu sewe

^a 7:3 Mellekisedeke yu sike ye te molorumu. Anumu lapaselo sike moloringili. Sike kolorumula nalo temane tokolie akumu naa ningu siringimunge ya pep torumu yemone ungu iko mele torumu. ^b 7:3 28 inie yakondo 4:14. ^c 7:5 LLipaini kalopa lsimu ye Erononga talape yemane mindi kanu Pulu Yemo popo tondoli kongonomo teringi. Wendo Oringi 28:1 kanani. Nalo eno we ‘LLipai yemboma’ niringi. ^d 7:5 bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. ^e 7:5 Kambu 18:21; Kambu 18:22-26 kananila.

anjepili.' nilimo aku yemo yu ye olandopamo, ye tendo 'Pulu Yemone nu sewe anjepili.' nilimo ye akumu maniendopamo.' nimbu pilimolo. „Aku liemo Mellekisedeke olandopa, Eporayamo maniendopamo..^g „Akumunge ungu te pea pelemo mele isipe: LLipai yemane Isirele yembomanga mele tene tene ningu noseringi melemanga telu telu ningu lsingi yema koloringi, nalo Eporayamonga mele tene tene nimbe merimumenga telu telu nimbe lsimu yemo Pulu Yemonga bokune yu kolorumu ungu te nimbe naa molemo, akumu pilimolola.^f ⁹ „Aku ungumunge, olione ungu te pea isipu mele manda nilimela: Eporayamone yunge mele tene tene nimbe merimu melemanga telu telu nimbe lipe Mellekisedeke sirimu kinie ‘Pe LLipai yemane tene tene ningu noseringi melemanga telu telu ningu lsingi yema^g kalopa lsimu anda-kolepa LLipaini ou yunge mele tene tene nimbe noserimu melemangala Eporayamone telu telu nimbe lipe Mellekisedeke sinderimu.’ aku nilimela. ¹⁰ Sike LLipai ou naa meringi nalo LLipai yunge anda-kolepa Eporayamonga olona sukundu molopili Mellekisedekene Eporayamo aulkena kanorumu akumunge „aku sipu nilimela..”

**Ou Popo Tondoli Ye Moloringime Maniendopa, Popo Tondoli Ye
Mellekisedeke Mele Konde Molemo Yemo Olandopamonga Ungu Te
7:11-28**

¹¹ „Kapola, akumu pilipu pora sipulie kinié Yesusi Kirasi molemo mele^h altopo piliemili..” Ou Mosisini Isirele yembomando Pulu Yemonga ungu manema simbendo ungu mane te sipelie nimbendo: “LLipai yembomane Pulu Yemo popo tondoli kongonomo teangi.” nirimu. ‘Aku siku teangi.’ nirimu kinie kanu popo tondoli yemane kongono teringi mele kapola terimu liemo “Ou pulu pulu popo tondoli ye awili olandopa,ⁱ Erononeⁱ kalopa lsimu popo tondoli yema mele kinié aku sipe ye te naa molopili. Mellekisedeke mele ye te kinié molopili.” nirimu akumu nambemune nirimuye? „Kanu popo tondoli yemane yembomanga ningu tenderingimunge yembomane ulu pulu kerime konopune we perimu kulu Pulu Yemonga kumbikerena manda naa puringimunge Pulu Yemone aku nirimu.^j ¹² Akumunge Pulu Yemone yu popo tondoli yema alowa tembando ungu manemo kepe alowa naa temu liemo kapola naa temba. „Akumunge ungu manemo sike alowa terimu..” ¹³ Pulu Yemone ‘popo tondoli ye awili olandopamo kolo wangopa molopili.’ nirimu kanu yemo yu Isirelenga malo LLipaini kalopa lsimu yembo talapemonga suku molorumu ye te molo..” Yu Isirelenga malo tene lupe kalopa lsimu yembo talapemonga suku molorumu ye te. Yunge angenupili lapali kepe te

^f 7:8 ungu pulu te inie yakondo 7:3. ^g 7:9 inie yakondo 7:5. ^h 7:11 inie yakondo 5:10, 6:20. ⁱ 7:11 inie yakondo 5:4. ^j 7:11 inie anjokondo 7:19, 10:1. ^k 7:14 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”.

Pulu Yemo popo toko kongi melema kaloringi polona puku kongono naa teringi.¹⁴ Olio pilimolo, olionga Awilimu^k [Isirelenga malo] Judane kalopa lsimu, aku yembomanga ‘te Pulu Yemo popo tondoli ye te molomba.’ nimbe Mosisini ou naa nirimu kanumu.

¹⁵ Kinié ye konde te popo tondopa molemo paa mona lemo-na kanokomolo akumu ‘Mellekisedeke yu molorumu mele aku sipe yu popo tondoli ye te lupe, popo tondoringi LLipai ye akume lupe.’ nimbu akumu manda sumbi sipu nimbu kanopolie ‘Ou Pulu Yemo popo toringi aulkemo maniendopa; kinié olio Pulu Yemo popo tomolo aulke olandopamo wendo okomo.’ nimbu sumbi sipu kanokomolola.^l ¹⁶ Kanu yemo ungu manemone ‘LLipaini kalopa limbe yema popo tondoli yema molangi.’ nirimu akumenga yu popo tondoli ye te naa molorumu, molo. Nalo yu alieli konde molopa mindi pumbemonga tondolomo perimumunge yu popo tondoli ye te molorumu, yu toko manie mundunge aulke te molo. ¹⁷Pulu Yemone yundu ou ungu te nirimu. Yuni nimbendo:

“Mellekisedeke molorumu mele
nu nunuaku siku Pulu Yemo popo tondoli ye te
alieli molko mindi puni.”^m

nirimu.

¹⁸ Aku ungumuni olio isipe mele lipe ora silimo: ‘LLipai yemane ‘yembomanga’ ningi Pulu Yemo popo tondoko molangi.’ nirimu. Unru mane oumu pange tepa olio lipe tapondomba enge te naa perimu-ne Pulu Yemone ‘kanu ungu manemo kamu manie pupili.’ nirimu,ⁿ akumu lipe ora silimo. ¹⁹ Mosisini, ungu mane sirimumene Pulu Yemone yemboma kanopa ‘ulu pulu kerime konopune naa peli yemboma’ nimbe kanomba aulke te naa lierimu^o kanumu. Akumunge [kanu popo tondoli yemanga ungu manemo alowa tepalie] Pulu Yemone aulke konde peanga te lupe akiserimu, akumu olandopa, ou ungu manemo maniendopa, aku aulke kondemonga pupulie olio Pulu Yemo molemona nondopo manda pulimolo.

²⁰ Akumunge ungu te pea isipe: [Pulu Yemone ‘Yesusi kanu aulke kondemonga popo tondoli yemo molopili.’ nirimu]^p akumu kepe we naa nirimu. Yu ‘aku popo tondoli yemo molopili.’ nimbe “Paa sike nikiru.” nimbe, nimbe panjipe mi lierimu. Ou popo tondoli ye moloringime ‘aku siku teko molangi.’ nimbe Pulu Yemone mi naa lierimu, ²¹nalo ‘Yesusi Pulu Yemo popo tondoli ye te molopili.’ nimbe Pulu Yemone [“Paa sike nikiru.” nimbe] mi lierimu. Yuni yundu nimbe panjipelie

“Awilimuni yunge imbi yuyu lepa

¹ 7:15 pala „ akune suku inie yakondo 7:12 mele. ^m 7:17 ungu pulu te inie yakondo 5:6.

ⁿ 7:18 ungu pulu te Romo 8:3. ^o 7:19 Romo 3:20 kanoko inie yakondo 7:11,18 kananai.

^p 7:20 ya 7:22 mele.

“Paa sike nikiru.” nimbe mi lepalie
 “Nu popo tondoli ye te moleno mele
 aliei aku siku molko mindi puni.”
 nimbe panjipe mi lierimu.
 Yu pe konopu alowa tepa
 ungu te lupe paa naa nimbé.”

nirimu.^q ²²Pulu Yemone Yesusi mako topa yu-kinie aku sipe nimbe panjipelie ‘Paa sike nikiru.’ nimbe mi lierimumunge Yesusi olionga popo tondoli yemone olionga nimbe lipe tapondolemomonga Pulu Yemone olio-kinie nimbe panjerimu ungu kondemo^r olandopa, ou Isirele yemboma-kinie nimbe panjerimu ungumu maniendopa.^s

²³Akumunge ungu te pea isipe:^t Ou popo tondoringi yema aliei konde molko mindi naa puku, aliei kolkolie altoko mare kolo wangoko moloringi akumunge eno awisili moloringi, ²⁴nalo Yesusi aliei konde molopa mindi pulimo-na yu kamu-kumu popo tondoli yemo molemo mele molomba. Yu olionga popo tondoli yemo molemo mele yembo tene ‘Naa tepili. Manie pupili.’ nimbé aulke te molo. Akumunge aliei popo tondoli kongonomo mundupe siye naa kolopa, tepa mindi pumbe, ²⁵ye tene yu manda alowa naa temba.^u ²⁵Akumunge aliei konde molopa mindi pupelie ‘Pulu Yemone eno lipe tapondopili.’ nimbe aliei mawa tepa molemomonga^v yembo marene ningulie ‘Yesusini sike nanga nimbe tenderimu.’ ningu tondolo munduku pilku yunge imbi walsikulie Pulu Yemo molemona nondoko pulimele yembo akume yuni ‘Mindili nolemela aulkena wendo ongo Pulu Yemo-kinie molko kondonge aulkena pang.’ nimbe^w alieiaku sipe manda lipe tapondolemo.^x

²⁶Popo tondoli ye awili olandopa^waku sili tene olionga nimbe tendelemo mele papu tendepa molemo. Yu Pulu Yemone kanopa ‘ye paa kake teli’ nimbe kanolemo yemo molopa, ulu te tepa naa kenjipe, ulu keri te walsikele kepe ‘Teambo.’ konopu naa lepa, yembomane ulu pulu keri teringi kinie ‘Na-kinie pea teamili.’ nimbe naa terimu, akumunge Pulu Yemo yuyu mulu koleana paa olandopa molemona ‘molopili.’ nimbe mondorumu. ²⁷Ou popo tondoringi ye awili olandopamane teringi mele telemo aulke te naa lemo. Enone walemanga taki-teki Pulu Yemo popo toko kongi melema kalko singendo ou ‘enonga ulu pulu kerime manie pupili.’ ningu melema popo toko kalko sikulie, pe ‘yembomanga ulu pulu kerime manie pupili.’ ningu melema popo toko kalondoko siringi,^x

^q 7:20-21 nimbe panjipe mi lierimu ungumu inie yakondo 5:6 molemo; akumu Konana 110:4 ekendo. ^r 7:22 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. ^s 7:22 Ungu ningu panjeriringi unguselonga ungu te inie anjokondo 8:6-13 molemo. ^t 7:25 Romo 5:10ekendo, 8:34ekendo. ^u 7:25 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. ^v 7:24-25 inie anjokondo 9:24. ^w 7:26-28 inie yakondo 7:1. ^x 7:27 LLipai 9:7. ^y 7:27 Romo 6:10.

nalo Yesusini aku sipe naa telemo. Yu yuyu walsikele mindi Pulu Yemo popo topa yunge kangimu sirimu aku sipe ‘Yembomanga ulu pulu kerime kamu manie pupili.’ nimbe^z walsikele mindi Pulu Yemo popo topa kalondopa sirimu.^y ²⁸ Aku nikiru ungumunge ungu te altopo kamu niembo:^z Unga mane te pelemomo pilku tengenji panjiku tengendo ye mako toko ‘popo tondoli ye awili olandopama molangi.’ nlimele ye enge naa pelime,^z nalo Mosisini kanu ungu mane sirimumu ou wendo orumu, Pulu Yemone Malondo “Nu popo tondoli ye awili olandopamo molani.” nimbe “Paa sike nikiru.” nimbe, nimbe panjipe mi lierimu ungu akumu pe wendo orumu. Kanu Malo ulu pulu keri te paa naa tepa Pulu Yemone “Tei.” nirimu ungume paa pali pilipe lipa sumbi sipe terimu ye alowa naa tepa konopu tondolo pupili konde molopa mindi pumbe yemo molemo.

Pulu Yemone Unru Konde Te Nimbe Panjipe

8:1-13

8 ¹Nane ‘Pulu Yemone mako topa’ ‘Olionga popo tondoli yemo molopili.’ nirimu.^z nikiru akumunge ungu pulumu isipe: Ye nindu kanu-sili^a te olionga popo tondoli ye awili olandopa molemo kanumu^b „melema pali nokombando“ mulu koleana Ye Nomi Kingi Awili Olandopamo kolea nokopa molemo polomonga ki umbukundu pupe molemo.^c ²Akune molopa yu mulu koleana angilimo „sele-ul kemonga“ suluminia paa kake telimunge^d olionga nimbe Pulu Yemo popo tondopa molemo. Yuaku kongonomo tendepa molemo, sele-ulke akumu Pulu Yemo molemo sele-ulke sikemo. Akumu ye tene naa takoramu, Awilimu yuyu takoramu.^e

³ Yu akune telemomonga pulumu isipe:^f Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamane „Mosisini sirimu ungu-manemone nirimu mele pilkulie tengendo“ Pulu Yemo popo toko we melema kinie kongi mele kalolime kinie mengo ongo siringi, akumunge ye Pulu Yemo popo tondoli ye nomi awili olandopa „pe orumu ye Yesusi“ nikiru akumuni Pulu Yemo

^z **7:28** Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopa oume koloringi mele inie yakondo 7:23 molopa, ulu pulu kerime teringi mele inie yakondo 7:27 molopa, eno enge te naa perimu mele ya molemo. Nalo olionga Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo naa kolopa, ulu pulu keri telu kepe paa naa tepa, enge paa olandopa pelemo yemo molemo.

^a **8:1** inie yakondo 7:23-28 nimbe molemo mele yemo. ^b **8:1** 3 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. ^c **8:1** ungu pulu pokore yakondo 1:3,8, Konana 110:1.

^d **8:2** ‘Mulu koleana sele-ulke sikemo angilimo.’ nirimu akumu sike ulke te angilimomondo nirimu molo sele-ul kemonga pulumu pilipielie Pulu Yemo molemo mulu koleamo nimbendo ungu iko topa aku sipe nirimunje. ^e **8:2** Mosisini takoramu sele-ul kemomo imulu koleana angilirimu sele-ul kemomo mele manda manjipe takorummungo temanemo Wendo Oringi 24-30, 35-40. ^f **8:3** inie yakondo 5:1 mele. ^g **8:4** bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. ^h **8:4** 10 bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. ⁱ **8:4** Akume LLipai ye kanume; inie yakondo 7:13 kanani.

popo topa „meme peli“ melte naa silkenje kapola naa telka akumunge yuni kepe melte popo topa sirimula. ⁴Nalo ma koleana Pulu Yemo popo tondoli ye^g ungu manemone^h nilimo mele pilkulie Pulu Yemo popo tokon kongi melema kalko silimele yema molemelemongaⁱ kanu yemo yu ma koleana molkanje Pulu Yemo popo tondoli ye te naa molka. ⁵Kanu yemane popo tondoli kongono telemele akumu Pulu Yemo molemo mulu koleana telemo kongonoma none tepa, mulu koleamonga minimu mele none teko molemele. Akumunge Pulu Yemo mana molomba sele-ulkemo Mosisini kokele takomba terimu kinie Pulu Yemone yu mane sipelie nimbendo:

“Nane mulú Sainai ola

Mosisi nu lipu ora sindu aku sipe mele

melema pali paa sumbi siku manda manjiku teani.”^j

nirimu. ⁶Aku sike nalo, kanu yemanga Pulu Yemo popo tondoli kongonomo paa maniendopa. Pulu Yemone Yesusindu ‘Tei.’ nimbe sirimu popo tondoli kongonomo paa peanga olandopa. Yunge kongonomo olandopa telemomonga pulumu isipe: Pulu Yemone olio-kinie ungu konde nimbe panjipe mi lierimumu^k Yesusi awi-suku-singine angilipe ‘Pulu Yemo-kinie olio-kinie kapola kapola molangi.’ nimbe lipe tapondolemo yemone ‘kamu wendo opili.’ nimbe tenderimu, aku ungu kondemo olandopala. Ungu kondemone ‘olio simbo.’ nimbe panjilimo aku melema olandopa, ungu-oumuni ‘simbo.’ nirimu aku melema maniendopa, akumunge ungu kondemo olandopa.^l Mi Lierimumunge Yesusi Mulu Koleana Popo Tondoli Ye Awili Olandopamo Molemomonga Ungu Te

*Pulu Yemone Unku Konde Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungumu Olandopa, Unku Ou
Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungumu Maniendopamonga Unku Te*

(8:1-13 pali kanani.)

8:7-13

⁷Pilieme! Pulu Yemone nimbe panjipe mi lierimu ungu oumunge tondolomo pelkanje^m Pulu Yemone altopa ungu te naa nimbe panjilke. ⁸Ungu-oumunge tondolomo pelkanje Pulu Yemone yemboma teringi

^j 8:5 Wendo Oringi 25:40; Lipe Mundorumu Yema 7:44 kananila. ^k 8:6 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. ^l 8:6 inie yakondo 7:22. ^m 8:7 inie yakondo 7:11 mele. ⁿ 8:8 Juda yemboma lupe nimbe Isirele yemboma lupe nirimu akumunge pulumu isipe: Eno pali Isirelene kalopa lsimu yemboma. Pe kolea Kenane moloringi kinie ou pulu pulu ye nomi kingi Sollo-kinie Depisi kinie Sollomon-kinie enone kolea pali nokoringi. Nalo pe umbune te wendo orumu kinie wikindu peringi yembomane “Olio oliolio nokomolo.” niringi, akumunge pe enondo ‘Isirele yemboma’ niringi. Depisi kinie Sollomon-kinie Sollomononga malo-kinie Juda yema moloringimunge merekendo yembomando ‘Juda yemboma.’ niringi. Nalo eno pali Pulu Yemone nokorumu. Ou-Kingime 12 kanani.

mele kanopa keri naa kanolka.^a Nalo yembomane teringi mele Pulu Yemone kanopa keri kanopalie nimbendo:

“Na Awili Yawe ne enondo nimbondo:
“Pilieyo! Nane Isirele yemboma-kinie
Juda yemboma-kinie” ungu konde te
nimbu panjipu mi lembo walemo wendo ombá.

⁹Iungu konde nikiru akumu

ou enonga anda-kolepalime kolea Isipi wendo lipu
ulsu membo orundu walemonga kanu yemboma-kinie
nimbu panjipu mi lierindu mele^b telu sipe molo.
Nane eno-kinie ungu nimbu panjipu
mi lierindu ungumu naa pilieringimunge
nane ‘Eno molko kenjengi!’ nimbu lipu bulu sirindu.

¹⁰Isirelene kalopa lsimu yemboma-kinie

kelepo tembo mele pe ungu konde te
nimbu panjipu mi lembo, akumu isipe:
‘Eno teko molonge kinie
nane eno kanopo peanga kanombo.’ nirindu mele
‘konopuni pilku kondangi.’ nimbu,
nanga ungu manema
enonga konopune pepili panjindipu,
‘Nanga ungu manema konopu mondoko ‘Pilipu teamili.’
ningu molangi.’ nimbu nane kanu ungu manema
boku mele enonga konopune imbi tombo.
Na mindi eno pilku popo tonge Pulu Yemo molombo,
eno nane nokombo yemboma molonge.

¹¹Aku walema wendo ombá kinie

yembo kamako imbi molombama kepe,
koropa imbi naa molombama kepe, akumene pali
‘Na Awilimu.’ ningu, kanoko imbi singemonga
yembomane enonga kandi pulu lemo yemboma kepe
ulke kere-pongolo penge yemboma kepe
‘Awilimu molemo mele piliengi!’ naa nimolo.
Eno pali na pilku pora singemonga
altoko ningu naa singe.

¹²Nane eno kondo kolopo

enone teko kenjinge ulume mundupu siye kolondopo
enonga ulu pulu kerime
altopo paa naa pilimbo.”^c nimbu

^a 8:9 LLipai 26:12. ^b 8:12 Romo 11:27. 8:10,12selo molemo mele inie anjokondo 10:16,17selo molemola. ^c 8:8-12 Jeremaya 31:31-34.

na Pulu Ye Awilimuni nikiru.”^q
nirimu.

13 Pulu Yemone pe olio-kinie nimbe panjipe mi lierimu ungu akumu “Ungu kondemo” nirimu ungu akumuni ou Isirele yemboma-kinie nimbe panjipe mi lierimu ungu ou akumu yuni ‘Kamu nondopa manie pumbe tekemo.’ nimbe nirimu. Pe kinié olio pilimolo, mele ou te kamu nondopa manie pumbe tekemo mele, akumu sike nondopa kamu pora nimbé.^r

**Ungu Oumu Perimu Kinie Popo Tondoli Ye Awili Olandopamane
Mememane Teringi Mele Kinie Ungu Kondemo Pelemo Kinie Kirasini
Yunge Mememone Telemo Mele Kinie Akuselonga Ungu Te
9:1-28**

*Ou Mana Pulu Yemo Popo Tondoli Ye Awili Olandopamane Sele-Ulkena Kongi
Melemanga Memema Mengo Puku Pulu Yemo Siringimunge Ungu Te
9:1-10*

9 ¹‘Kirasinge kongonomo kinie ungu kondemo kinie olandopa, popo tondoli ye oumenga kongonomo kinie ungu oumu kinie maniendopa.’ nindu^s kanumunge kinié ungu mare pea niembo. Ou [Pulu Yemone Isirele yemboma kinie] nimbe panjipe mi lierimu ungumuni^t Pulu Yemo popo toko kapi ninge mele nirimu ungu manema perimu, kanu ungu oumunge Pulu Yemo popo toringi ulke te mana angilierimula.^u ²Aku ulkemo sele-ulke te takoringi, akune sukundu suluminia talo lierimu. Takokolie, yunge suluminia kiyekondo lierimune tepe-llame yepoko pakera norumu mélemo kinie pillawa kaloli ‘Pulu Yemonga’ ningu noseringi polomo kinie noseringi,

^r 8:13 Yemone ipep mo topa sirimu kinie pe ponie kise molo pakera mele mindi omba purumu kinie Juda yemboma nokorumu Romo gapomanomone Juda yemboma-kinie mumindili kolopalie kolea awili Jerusalleme kinie akune sukundu angilierimu Pulu Yemo popo toko kongi kera melema kaloringi ulke tembelemo kinie kamu toko tepe mundoringi. Akumunge pe yandopa kinié kepe Isirele yembomane altoko Pulu Yemo popo tongendo melema naa kaloringi, naa kalemele. Enone ou Pulu Yemo popo toringi mele aulkemo kamu manie purumu nalo eno awisilini ‘Yesusi yu sike Pulu Yemonga Malo, yu sike olionga nimbe kolondoru.’ ningu naa pilimelela. ^s 9:1 inie yakondo 8:6. ^t 9:1,4,15,18,20 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. ^u 9:1 Ya 9:1-5 nimbe molemo mele Wendo Oringi 25-30, 45-50. ^v 9:2 LLipai 24:5-6. ^w 9:3 Wendo Oringi 26:31-33. ^x 9:4 Wendo Oringi 30:1-10. ^y 9:4 Wendo Oringi 25:10-22. ^z 9:4 Kanu meleselo ‘kanu suluminiana sukundu lierimu.’ nimbe naa nirimu. ‘Kanu suluminiamonga meleselo.’ nimbe nirimu. Mune tolime kaloringi polomondo WendoOringi 30:6 nimbe molemo mele sike nalo Ou-Kingime 6:22, Ou-Kingi Talo Sipemo 6:49 kananila. ^a 9:4 Aku mele yepoko ketena sukundu perimumenga ungu mare isipe: Menamondo ungu te Wendo Oringi 16:31-34 molopa, Erononga apulu mingimundu ungu te Kambu 17 molopa, kou tapaselondo ungu te Wendo Oringi 32:15-16.

aku suluminiamo imbi leko ‘Suluminia Kake Telimu’ niringi.^v ³Anjokondo múlu awili sulu tene pipi sirimu akune anjokondo Suluminia Paa Kake Telimu lierimu.^w ⁴Pulu Yemo popo tongendo mele mune tolime kaloringi polo kou gollo kandoringimu kinie^x kete kou gollo kandoringimu kinie^y aku meleselo aku koleamonga meleselo^z lierimu. Aku ketena sukundu langi mena^a perimu mingi te kinie, Erononga apulu mingi ambolorumu kiri-kiri terimu apulumu kinie, Pulu Yemone Isirele yemboma kinie mi lierimu ungume kou-tapa talonga imbi topa mondorumu kouselo kinie, akume perimu. ⁵Aku ketemonga pipine ola mele talo mulu koleana angello none teliselo Pulu Yemonga tondolomo molorumune lierimuselonga kongomane pipimu kunungu mele pakondorumu.^b Aku pipimu ‘Pulu Yemone yemboma kondo kolopa enonga ulu pulu kerime mundupe siye kolondorumu pipimu’ niringi.^c Nalo kinié ena te naa pelemomonga aku melemanga ungu awisili manda naa nimbo.

⁶Aku siku *sele* ulkemo kinie akune sukundu suluminiaselo kinie, teko mimi teko melema teko mimi teko akune sukundu nosiku pora siringi kinie popo tondoli yema^d pulu polko suluminia kiyekondo lierimune aliei sukundu puku Pulu Yemo popo tondoli kongonomo te-pou-pou teringi. ⁷Nalo popo tondoli ye awili olandopamo^e mindi anjokondo suluminia lierimune sukundu purumu. Taki teki naa purumula. Ponie tengatenga walsikele mindi purumu. We naa lapurumu. Kongi mele te topalie meme mare memba sukundu pupelie yuni ulu pulu keri naa pilipe walu terimume kinie yembomane ulu pulu keri naa pilku walu teringime kinie konopuni pilipe aku mememo Pulu Yemo popo topa sirimu.^f ⁸‘Popo tondoli ye awili olandopamo yu manjipe Suluminia Paa Kake Teline sukundu pupili.’ nimbe ungu mane te perimu aku ulumuni olio lipe ora silimo mele Mini Kake Telimuni nimbe silimo. Akumu isipe: Ou Pulu Yemo popo toringi sele-ulkemo we angiliepili olio Pulu Yemo molemona manda pumolo aulke te naa lierimu mele Mini Kake Telimuni nimbe silimo. ⁹Kanu sele-ulkena ulu teringimene olio kinié molemoloma ungu te lipe ora silimo. Aku ulumuni olio lipe ora silimo mele isipe: Ou aliei Pulu Yemo popo toko we melema siku, kongi melema kalko siringi akumene Pulu Yemo aku siku popo toringi yembomanga konopune ulu pulu keri perimume kamu kulu naa tondorumu, we pilku mindi moloringi. ¹⁰Ou Pulu Yemo popo toringi ungu manemane langi nongo, no nongo, kimbu ki kangime kulumiye tonge aku ulume mindi mane sirimu. Pulu Yemo yu ‘enone sumbi siku popo tonge kinie eno yembo konopu sumbi nilime nimbe kanomba ulu kondema wendo ombámonga iungu mane yembomanga kangikundu tenge mele sirimu ungu

^b 9:5 Kanu meleselo sike angelloselo molo. Angelloma kongo naa angilimonje. Imeleselonga ungu te Isikiele 1:5-14. ^c 9:5 LLipai 16:14-16. ^d 9:6 bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. ^e 9:7 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. ^f 9:7,12 LLipai 16:3,11,14,15,34.

manema isili-ou teko molangi.' nirimu. *[Aku ulu ou teringime kapola naa terimu mele aku sipe olio kinié lipe ora silimo.]*

Kirasini Yunge Mememo Ondo Lendepa Yuyu Popo Topa Pulu Yemo Sirimu,
9:11-14

¹¹ *Ou aku sipe, nalo kinié Kirasiyu Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo molemo, Pulu Yemone 'mele peangama simbo.' nirimu melema yuni silimo. Ou Isirele yembomanga popo tondoli ye awili olandopamane^g kongi kera melema kalko Pulu Yemonga kumbikerena puku popo toringi sele ulke akumu maniendopa; akune teringi ulume maniendopala. Pe Kirasiyu Pulu Yemo mulu koleana molorumu koleana pupe popo to-porumu aku koleamo olandopa peangamo; aku mulu koleana angilimo sele ulkemonga^h suku Kirasiyu purumu aku sele ulkemo mana yembomane kini naa teringi, akumu mana lemo melemanga melte molo.* ¹² *Yu Pulu Yemo mulu koleana molorumu Suluminia Paa Kake Teline kamu walsikele sukundu purumu. Nalo akune pumbendo ou mana sele ulkemonga suku pungendo teringi mele yu naa terimu. Enone kongi meme pokore kinie kongi kao walo pokore kinie toko memema mingi tengateng kolko akumu Pulu Yemonga kumbikerena mengo puringi mele aku sipe naa terimu, molo. Yunge mememo mindi yuyu meli pupe walsikele mindi Pulu Yemo popo topa sirimu.ⁱ Aku terimumunge 'olio ulu pulu kerimene ka sipe nokolemo mele naa tepili' nimbe yunge mememone mindili nolemela aulkena wendo lipe Pulu Yemo kinie kamu tapu topo kapola molomolo aulke pumolomo akisinderimu.^j ¹³ *Pulu Yemone yembo kanopa 'kangimenga kalaro molopili molemele' nimbe kanolemo yemboma 'yuni kanopa 'kake tepili molonge' nimbe kanopili.' ningulie niringimuni, ou kongi memema kinie kao peleama kinie toko memema kolko, kongi kao ambou kondoli, walo ou naa lieli te toko 'tepene nomba pora sipili.' ningu kaloringi kinie norumu kekumu liku, memena sukundu ondoko munduku nosikulie, kanu yembomanga kangimenga tanda sinderengi kinie kanu yemboma altopa kanorumu kinie kangikundu yembo kake telime nimbe kanorumu kulu *[Pulu Yemo kinie altoko kapola moloringi].*^k ¹⁴ *Pulu Yemone ungu nimbe panjipe mi lierimu ungu oumunge ulume tengendo,***

^g 9:11 Ya 'melema' nikimu inie maniekondo 9:12 nimbe para sikimu. ^h 9:11 Mulu koleamo kinie akune angilimo sele ulkemo kinie telumu. Sike lupe lupe molo. Akumunge ungu te Lipe Ora Sirimu 21:22 molemola. ⁱ 9:12 inie yakondo 9:7. ^j 9:12 15 bokumunge alsena anjokondo "21. kisim bek". ^k 9:13 Kongi melemanga mememane teringi ungu awisili mele bokune toringi molemo. Kongi kao ambou kondolimunge ungu manemo telune mindi molemo, akumu Kambu 19:2-6,9,11,14,17-18 kanani. Yembo-ono te amboloringi molo Pulu Yemone yemboma kanopa 'kagine kalaro molopili molemele.' nimbe kanorumu ulu te lupe teringi yemboma-kinie aku teringi.

aku kongimenga mememane yemboma aku sipe lipe tapondorumu liemo pe Kirasinge mememone kinié paa olandopa manda lipe tapondolemo. Yu ulu pulu keri te paa naa pepili alielo molopa mindi puli Mini Kake Telimunge tondolomo yu-kinie molopili, yunge kangimu Pulu Yemo popo topa simbendo yu kolorumu. Aku yemonga mememone olionga kangikundu mindi kulumiye naa tondolemo. ‘Yuni olio ulu pulu keri telemolomonga kolea kerine pupu molopo kenjipu mindi pulimela ulu pulu keri konopuni pilimoloma¹ kulu tondolemomonga Pulu Yemone olio kanopa keri kanomba ulu te konopune naa pelemo.’ nimbu pilimolo. Olio ‘Konde Mololi Pulu Yemonga ungume pilku liku yu kanopa peanga kanolemo ulume teangi.’ nimbe aku terimu.

Aku Mememone Pulu Yemone Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungu Kondemo ‘Kamu Tondolo Pupili.’ Nirimu Ungu Te
9:15-22

¹⁵ Akumunge ungu te pea isipe: Kirasini olionga ulu pulu kerimenga kolo wangopa mongo lsimu-ne olio pipili naa kolopo Pulu Yemonga kongonomo manda temolo, akumunge yunge mememo ondo lendepa kolorumu aku ulumuni Pulu Yemone ungu nimbe panjipe mi lierimu ungu kondemo Yesusini ‘Kamu wendo ombo liepili.’ nirimu. Yembomanga nimbe kolondorumu ulumuni ulu talo terimu. [Te isipe:] Pulu Yemone nimbe panjipe mi lierimu ungu oumu sungu siku yunge ungu manema liku su siku ulu pulu keri teringime Yesusini ‘Manie pupili. Pulu Yemo akume siye kolopa, akumenga eno mongo naa sipili. Aku teringimenga eno mini pali molko kenjiku mindi punge aulkena wendo wang.’ nimbe enonga nimbe kolo wangopa mindili nomba kolopa yunge mememone enonga pundu tondorumu. [Te isipe:] Yunge mememo ondo lendepa kolorumumunge ungu oumuni nokorumu yemboma Pulu Yemo pilku moloringimenga konopume yunge mememone kamu kulumiye tondopalie Yesusini yembomanga nimbe tenderimumuni olione ulu pulu keri telemoloma ombo manie pulimo, akume Pulu Yemone altopa naa pilipe molemo-na Pulu Yemo yuni mako topa “Waa.” nilimo mele pilkulie olemele yemboma Pulu Yemo yuni molko kondoko mindi puli ulu pulumu kinie mele peangama kinie “Nanga pulu lemba yemboma simbo.” nimbe, nimbe panjerimu akume simbe ling.^m

¹⁶ [Kirasi kolorumumunge pulumu niembo:] Ye tene ‘pe walse na kolombo kinie nanga mele nosilioma nanga ambolangomane liengi!’ nimbe pepá topa nimbe panjilimo. Nalo ambolangomane kanu melema

¹ 9:14 inie yakondo 9:9. ^m 9:15 ungu pulu te Ou-Pita 1:4. ⁿ 9:16 Aku teringimu lapane kande-ungu nirimu mele pilkulie teringi nalo lapane we molopalie nimbe panjipe pep torumu.

we manda naa limele. Pe lapa kolemo kinie yembomane kanokolie ‘Kapola. Kinié lapane ‘Moke teko liengil’ nimbe panjerimu mele kamu liengi!’ nilimele.ⁿ ¹⁷Ye tene ungu nimbe panjilimo yemo we molemo kinie yunge ungu nimbe panjilimomo uluri manda naa telemo. Yemo kolemo kinie mindi ungu nimbe panjilimo mele sike aku siku manda melema limele. ¹⁸Ulu pulu akumu pilku teringi aku sipe, ou Pulu Yemone ungu nimbe panjipe mi lierimu mele ‘Wendo opili.’ ningu ‘Melte kolopili.’ ningu kongi mele te toko^o mememo ondo lieringi. [Melte naa kolkanje Pulu Yemone ou nimbe panjerimu mele wendo naa olka.]

¹⁹[I siku mele teringi:] Mosisini ou ‘yemboma piliengil’ nimbe Pulu Yemonga ungu manema^p pali nimbe sipelie kongi kao walo mare kinie kongi meme mare kinie topa memema mingine kolopa, no kinie topele mapele topalie, unjo kanga isopo kola mare lipe sipisipi indi kondoli marene ka topalie, memena sukundu mundupelie Pulu Yemone sirimu ungu manema molorumu bokune kinie yembomanga kagine kinie tanda sipe kandondorumu.^q ²⁰Tanda sipe kandondopa molopalie nimbendo:

“I mememo Pulu Yemone eno-kinie
ungu nimbe panjipe mi lierimu ungumu
‘Pilku teko molangi.’ nikimumu
‘eno-kinie wendo ombo tondolo pupili.’
nilimo mememo.”

nirimu.^r [Melte kolopili.] nimbe naa tolkanje Pulu Yemone nimbe panjerimu ungumu kamu wendo naa ombo tondolo naa pulke.^s ²¹Aku sipe mele Pulu Yemo popo toko kaloringi sele-ulkemo kinie sele-ulkena sukundu Pulu Yemo popo tongendo noseringi melema kinie pali ‘Pulu Yemonga mele kake telime liepili.’ nimbe Mosisini kongi mele topa meme mingi tengen ondo lepa, mememo tanda sipe kandorumula.^t ²²Pulu Yemonga ungu mane te nimbe perimu mele pilipelie Mosisini aku terimu. Kanu ungu manemo nimbe molorumu mele isipe mele: ‘Mele awisili ‘Pulu Yemone kanopa ‘mele kake telime’ nimbe kanopili.’ nimbe mememané mindi manda tendemba. ‘Kongi tengen mememo ombo wendo pupili.’ ningu ‘Yu kolopili.’ ningu yunge nomi karu naa lenge kinie Pulu Yemone meme te ombo naa pumbe kanopalie meltenga kalaro molo yembo tengen ulu pulu kerime “Manie pupili. Altopo naa kanombo.” manda naa nimbé.’ ungu mane te aku sipe nimbe pelemo.^u

^o **9:18** Kongi ‘kolopili.’ ningu yunge nomi kari lieringi. ^p **9:19** bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. ^q **9:19** Wendo Oringi 24:5,6-8. ^r **9:20** Wendo Oringi 24:8 molemo (24:3-8 pali papu kanani). Akumunge ungu pulu tondolo te Mateyu 26:28 Mememonga ungu pulumu tondolo te LLipai 17:11. ^s **9:20** inie yakondo 9:16-18. ^t **9:21** LLipai 8:10,19,30. ^u **9:22** Meme kagine pelemomonga melema kinie yemboma kinie konde molemelemonga pilipelie ‘Melte olionga kolo wangopa kolondopili.’ nimbendo “Aku melemonga mememo ondo liepili.” nirimu. LLipai 17:11 kana. OuPuluPulu 9:4 ungu te molemola.

‘Yembomanga Ulu Pulu Kerime Pulu Yemone Mundupe Siye
Kolondopili.’ Nimbe Kirasi Yu Yuyu Pulu Yemo Popo Topa Sirimu Ungu
Te (9:1-28 pali kanani.)
9:23-28

23 Pulu Yemone “Melemanga kalaroma mememane topa manie mundundopili.” nimbe ungu mane akumu sirimumunge mulu koleana lierimu melema kepe mana manda manjiku tengendo Pulu Yemone nimbe sirimu mele pilkulie teringi kanu mele none teli mana lierimume ‘Kake tepili.’ ningi kongimenga mememane aku ulume teringi. Nalo mulu koleana lemo melema, sike melema lemo, aku melema ‘Kake tepili.’ ningi kongimenga memema ondo lemela kinie manda kake naa tendelka. „Kirasi yunge mememo ondo lepalie kolorumu aku, meme peanga paa olandopamone mindi manda kake tenderimu. 24 Kirasi yu kolopa lomboropa ola molopalie, ya mana Pulu Yemonga suluminia none teli teringi lierimu suluminia akune sukundu naa purumu. Yu ‘Paa sike suluminiamonga pambo.’ nimbe sumbi sipe mulu koleana mindi purumu, we tenga lupe molo. Akune ‘olio lipu tapondambo.’ nimbe Pulu Yemonga kumbikerena pupe molemo.”

25^w Ya mana yembomanga nimbe Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamo Pulu Yemo molemo Suluminia Paa Kake Teline poniemanga pali walse walse nimbe mele lupemanga memema memba suku pupe ‘Pulu Yemone yembomanga ulu pulu kerime we siye kolopili.’ nimbe Pulu Yemo sirimu. Nalo ya mana Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamone, yembomanga nimbe aku sipe taki-teki Suluminia Paa Kake Telimunge sukundu meme te lupe memba purumu mele Yesusi Kirasini aku sipe Pulu Yemo molemo, mulu koleana taki-teki pupe yunge mememo popo topa naa sirimu. 26 Mana popo tondoli ye awili olandopamone terimu mele Kirasiniaku telkanje ‘taki-teki mindili nambo.’ nimbe Pulu Yemone ou-pulu-pulu ma terimu kinie yuni pulu polopa mindili nomba pe yandopa yandopa mindili nomba mololipe pulke. Nalo aku naa terimu. Ma kolea nondopa pora nimbé wale akumunge ‘Pulu Yemone yembomanga ulu pulu kerime we siye kolopa kamu naa pilipe molopili.’ nimbe mana omiba, walsikele mindi yunge mememo olionga nimbe ondo lendepa Pulu Yemo popo topa sirimu.^x

27-28 Yemboma pali ya mana walsikele mindi kolkolie pe kote tendepa pilimbe koleana punge ulu pulumu pelemo. Aku ulu pulumu paa sike pelemo mele ulu pulu te lupe paa pelemola. Akumu isipe: Kirasini walsikele mindi ‘Yembo awisilinge ulu pulu kerime omiba manie pupili.’ nimbe yu yuyu ‘Walsikele tangi.’ nirimu. Pe wale talo sipe kelepa

^v 9:24 inie yakondo 7:24-25, Romo 8:34. ^w 9:25 Ou aku teringi mele LLipai 16.

^x 9:26 LipeOraSirimu 1:15. ^y 9:27-28 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

ombá nalo ‘Yembomanga ulu pulu kerime nane lipu membo altopo kolondambo.’ nimbe naa ombá. “Yu ombá.” ningu nokoko molemele yemboma ‘Ulu pulu keri pelemo koleamo paa kamu munduku siye kolko kolea paa peangana puku molko kondoko mindi pang.’ nimbe^y eno limbendo ombá. Ulu pulumu aku sipe pelemo. Yemboma kinié kolkolie pe kote tendemba koleana punge akumu paa sike mele, aku sipe Kirasi ou olionga nimbe tenderimu pe ombo temba mele akumu paa sikela.

Kirasini Olionga Nimbe Kamu Popo Tondombando

10:1-18

10 ¹Kirasi olionga nimbe kolondorumumunge ungu te altopo niembo.^z Nomune kinie kariyápana kinie kanopolie nilimolomone, mele sikema naa kanopo melemanga minime mindi angilimo kanolemolo. Melemanga minime kinie melemanga pikisa doro telemelena kinie akumene sike melema molemo mele we lipe ora silimo, yu yuyu mele sike te molo. Aku sipe Mosisini yembomane Pulu Yemo popo tonge mele ungu mane sirimume^z pe ulu peanga te wendo ombámonga minimu mele mindi.^a Aku ungu manema pilku teringi ulume paa sike melema mele molo. Akumunge ‘Pulu Yemo popo tamili.’ ningulie aku ungu manema pilkulie kongi melema kalko Pulu Yemo siringimene yembomanga ulu pulu kerime kamu kulumiye naa tondopa, Pulu Yemone eno kamu kanopa ‘konopu peanga kake tepili molemele.’ nimbe kanomba uluri naa tepa, ‘Enone “Pulu Yemo-kinie tepo kenjerimulu.” ningu konopuni naa pilku molangi.’ nimbe uluri naa terimumunge^b alieli poniemanga pali eno Pulu Yemo popo tongendo ou-pulu-pulu teringi mele telu siku mindi tengendo kongi melema kalo-pou-pou teringi.

²Aku siku teringi ulumene enonga konopume kamu-kumu kulumiye tondolkanje altoko kongi melema kalemelaye? Kamu-kumu kulumiye tolkanje walsikele Pulu Yemo popo toko kalko sikulie, enonga ulu pulu kerime manie pulke, kanu kinie ‘Konopukundu umbune te naa pepa, ulu pulu kerime we naa pelemomonga mongo naa limolo.’ ningu pilkulie altoko kongi mele mare naa kalko aku ulume munduku siye kolemela. ³⁻⁴Nalo kongi kao peleama kinie kongi memema kinie toko kaloringimenga mememanen enonga ulu pulu kerime kamu kulumiye manda naa tondorumumunge alieli ipulueli tangoli poniemanga pali Pulu Yemo altoko kongi melema kaloliku pukulie Pulu Yemonga ungu manema pulue toringimunge enonga konopune ulu pulu kerime we pepa mindi purumu mele kelko pilieringi.

⁵ Pe kongi melema toko Pulu Yemo popo toko kaloringimenga mememanen yembomanga ulu pulu kerime konopune periumume manda

^y 9:27-28 bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. ^z 10:1 bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. ^a 10:1 inie yakondo 9:11,23, Kollosi 2:17. ^b 10:1 inie yakondo 7:11,19.

kamu kulumiye naa tondorumu, kulu pilipelie Kirasi ma koleana ombá tepalie nirimumuni, „Pulu Yemondo“ nimbendo:

“Kongi mele toko nu kalko siringime kinie,
mele nu we siringi melema kinie,
konopu naa mondokolie nuni na
“Yembomanga ningu ma koleana kolondani pu.”
ningu umbu kangi te tekosserinumu sikinu.

⁶‘Pulu Yemo kapi niemili.’ ningu

‘Tepene nomba pora sipili.’ ningu
kaloringi kongi melema kinie,^c
‘Ulu pulu keri telemolomanga kalopo sikimulu.’
ningu kaloringi kongi melema kinie^d akume
nu kanoko keri kanorunu.

⁷Aku kongi mele kaloringime

konopu naa mondorunumunge nane nimbondo:
“Pulu Yemo, na ya molio kanoyo.
Nuni nando “Teani pu.” nirinu mele
“Teambo.’ nimbu „nanga kangimu yembomanga nimbu
nu popo topo simbo’ ombó tekero.
Nane aku sipu tembo mele
ou bokune toringi molemo kanumu.” nirindu.”^e

nirimu.

⁸„Sike Pulu Yemone yuyu yembomando “Teaa.” nimbe ungu mane
sirimu mele pilkulie tengendo kongi melema kalko yu siringi nalo,
Kirasini nirimu mele nikiru aku ungu munge ou Kirasini nimbendo:

“Kongi mele toko nu kalko siringime kinie,
mele nu we siringi melema kinie,
‘Tepene nomba pora sipili.’ ningu
kaloringi kongi melema kinie,
‘Ulu pulu keri konopune pelemomanga
kalopo sikimulu.’ ningu
kaloringi kongi melema kinie, akume kanokolie
nu konopu naa siku kanoko keri kanorunula.”

nirimu. ⁹[Kongi mele kaloringimunge aku sipe nimbeline] pe nimbendo:

“Na ya molio kanoyo. Nuni nando “Teani pu.”
nirinu mele ‘Teambo.’ nimbu ombó tekero.”

nirimu. ‘Pulu Yemo olia kanopa peanga kanopili.’ ningu yu ou popo tongendo
kongi melema kaloringi ulu pulumu [Pulu Yemone] topa manie mundupe,
kinié yu molemona nondopo kapola pumolo aulkemonga ulu pulu konde pe

^c 10:6 Aku teringi ungu manemo LLipai 1. ^d 10:6 8 Aku teringi ungu manemo LLipai 4.

^e 10:5-7 Konana 40:6-8.

nirimumu ‘Kamu wendo omba tondolo mundupe pepili.’ nimbe yuni Yesusi Kirasindu “Tei.” nirimu mele pilipelie omba terimu.^f ¹⁰ Pulu Yemone yundu “Tei.” nirimu ulumu pilipe lipelie [Yesusi Kirasini, ‘Teambo.’ nimbe omba yunge kangimu walsikele mindi yuyu kamu Pulu Yemo popo topa sirimumunge [Pulu Yemone kanopa peanga kanopalie, olionga ulu pulu kerime mundupe siye kolondopa ‘olio yunge yembo kake telime molangi.’ nirimu.

¹¹ Akumunge ungu te pea isipe: „Walemanga pali Pulu Yemo popo tondoli yema^g ola angilku popo tondoli kongono te-pou-pou telemele. Paa alieli ipulueli tangoli ola angilku ulu pulu kerime paa manda naa kulu tondolemo kongi melema popo toko kalondoko silimele. ¹² Nalo pe orumu Pulu Yemo popo tondoli ye kanumuni yembomanga pali alieli telemele tenge ulu pulu kerime paa kamu manda kulu tondomba ulu te tendembando yuni kamu walsikele mindi yunge toringi kangimu Pulu Yemo popo topa sirimu kinie [kongi melema toko kalko Pulu Yemo siringi ulu pulumu kamu manie purumu. Yu aku tepalie imbi ola molopili Pulu Yemo kinie melema nokombando, Pulu Yemonga ki umbukundu^h pupe molorumu.ⁱ Mana Pulu Yemo popo tondoringi yemanga kongonomo pora naa nirimununge alieli ola angilku popo toko mindi angilieringi nalo Kirasini walsikele mindi Pulu Yemo popo torumu kinie kapola terimu kulu we molorumu.^j ¹³ Akune molorumu mele kinié yandopa Pulu Yemone Yesusi yunge opa puluema kamu topa manie mundumbe walemo wendo ombámonga we nokopa molemo.^k ¹⁴ Yuni ‘Yembomanga ulu pulu keri telemele konopune we pelemoma kamu manie pupili.’ nimbe yembomanga nimbe yuyu yunge meme walsikele ondo lendepa kolorumu aku ulumuni yembo konopune kake temba telemo yemboma Pulu Yemo kamu-kumu kanopa peanga kanomba ulumu tenderimumunge^l altopa [Pulu Yemo pe melte popo topa naa kalombamonga ou molorumu mele kinié we molemo.]

¹⁵ Yuni olionga nimbe tenderimumunge olio konopu kake tepili molomolo aku ulumundi Mini Kake Telimuni ungu talo nilimo. Ou Mini Kake Telimuni nimbendo:

¹⁶ “Na Awilimuni nimbendo:

“I sirelene kalopa lsimu yemboma kinie
kelepo tembo mele pe ungu konde
nimbu panjipu mi lembo akumu isipe:^m
‘Nanga ungu manema [konopu mondoko
“Pilipu teamili.’ ningu molangi.’ nimbu,

^f **10:9** ungu pulu te inie yakondo 9:11-14. ^g **10:11** bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. ^h **10:12** ungu pulu te inie yakondo 1:3. ⁱ **10:11-12** Ou Pulu Yemo popo tondoringi LLipai yemanga kongonomo naa pora nimbe alieli we perimu-ne manie naa molko alieli ola angilku aku kongono te-pou-pou teringi. Nalo Yesusi walsikele mindi yu yuyu Pulu Yemo popo topa sipelie yu we molorumu mele molemo. ^j **10:13** inie yakondo 1:13. Konana 110:1, LLuku 20:42-43, LipeMundorumu Yema 2:34-35 kananila. ^k **10:14** inie yakondo 2:11, 7:11,19, 10:1. ^l **10:16** bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”.

enonga konopune pepili panjindipu, ‘Eno teko molonge kinie nane eno kanopo peanga kanombo nirindu mele konopuni pilku kondangi.’ nimbu, nane kanu ungu manema boku mele enonga konopune imbi tombo.” nirimu.”^m
yuni nilimo. ¹⁷Aku nimbeline ungu te pea nimbendo:
“Enonga ulu pulu kerime kinie
‘Pulu Yemonga ungu manema naa pilipu temolo.’
ningu pulue tolemele ulume kinie
na altopo naa pilimbo.” nirimu.”ⁿ
nilimo. ¹⁸Akumunge Kirasini olionga nimbe tenderimumunge Awilimuni olionga ulu pulu kerime ‘Manie pupili.’ nimbe siye kolorumu kulu kinié olione ‘Olionga ulu pulu kerime manie pupili.’ nimbu altopo kongi melema topo kalopo yu popo topo simolo aulke te naa lemo. Walsikele Mindi Yu Yuyu Pulu Yemo Sirimu Kinie KongiMelema Kalko Siringi Ulume Kamu Manie Purumu. (10:1-10) Ou Kalko Siringi Melemane Ulu Pulu Kerime Manda Kulu Naa Tondorumu; (10:11-18) Kirasini Pulu Yemo Popo Topa Sirimu Melemone Mindi Ulu Pulu Kerime Paa Manda Kulu Tondolemo, Akumunge Ungu Te

‘Sike.’ Ningu Tondolo Munduku Pilkulie, Kirasinge Ipuru Yemboma Tondolo Munduku Molonge Mele Ungu Mare^o

10:19–13:25

Kirasinge Ulume Telemolo Mele Mindi Tepo Molopolie Mundupu Siye
Naa Kolamolo Ungu Te
10:19-39

“Sike.’ Nimbu Tondolo Mundupu Pilipulie ‘Pulu Yemo Molemo Suluminiana Sukundu Pupu Yu Molemona Nondopo Pamolo.’ Nirimu Ungu Te
10:19-25

19-21 Angokeme, ‘olio Pulu Yemo paa sike molemo kolea paa kake telimunge suku pipili naa kolopo manda sumbi sipu pupu yunge kumbikerena molomolo.’ ningu tondolo munduku pilimelemonga pulu pokore isipe:

^m 10:16 inie yakondo 8:10 ekendo mele nalo laye-kolte siki sirimu. Akumu Jeremaya 31:33 mele. ⁿ 10:17 inie yakondo 8:12 mele nalo ya ponjipe torumu. Akumu Jeremaya 31:34 mele. ^o 10:19 (10:19–13:25 Ungume) I pep topa sirimu yemone olio molemolo mele kinie pe molomolo mele ungu mare ou 1:1–10:18 we nimbe sirimu. Nalo kinié mane sipelie “Isiku isiku teaa.” nirimu.

[Te:^p] ‘Yesusini olionga nimbe yunge meme ondo lenderimu mememone olionga ulu pulu kerime kamu ombo wendo pulimomonga kinié yunge mememone olio Pulu Yemonga kumbikerena manda pumolo.’ nimbu pilimolo.

[Te:] ‘Pulu Yemonga mana Suluminia Paa Kake Telimunge suku ‘We yemboma naa pang.’ ningu ou kerepulune mulumbale awili tondolo tene pipi siringi.^q Nalo pe Yesusi yembomanga nimbe kolondorumu kinie kanu mulumbalemo [olakondo maniendo sipe] olá topa anjo yando purumu. Yesusi toringi kinie yunge kangimu suku nirimu akumu^r Pulu Yemo yu paa sike molemona olio [we yemboma pali] kinié manda pumolo aulke kondemo.^s Yunge mana kangimuni tenderimumuni konopu konde pepili ulu peangama tepo molopo kondopo pumolo aulke kondemo lipe nosinderimumunge kepe, Pulu Yemonga kumbikerena kinié manda pumolo.’ nimbu pilimolola.

[Te:] ‘Kinié olionga Pulu Yemo popo tondoli ye awili paa olandopamone^t Pulu Yemonga yemboma nokolemomonga kepe Pulu Yemonga kumbikerena kinié pipili naa kolopo manda pumolo.’ nimbu pilimolola.

Akumunge,²² Pulu Yemo molemona nondopo pamolo. ‘Pulu Yemo molemona nondopo pamolo.’ nimbulie nimolomone, Kirasini yunge mememo olionga konopune kandondorumumuni olio ulu pulu keri te konopune naa pepa konopu peanga tepa pepili molopo, [ou popo tondoringi yemane no paa kake teli te lekolie kangi peanga tepa angiliepili Pulu Yemonga ulkena sukundu puringi mele]^u olio aku sipu ulu peangama mindi tepo molopo kondopo, kolo toli ungu te konopune naa pepili ‘Yuni kanopa peanga kanolemo ulume mindi teamolo.’ nimbu, ‘Yuni “Tembo.” nilimo mele paa sike temba.’ nimbu tondolo mundupu pilipulie^v ‘Pulu Yemone “Tembo.” nilimo mele sike temba molo naa tembanje.’ nimbu konopu talo tepo kimbu naa sipu olio Pulu Yemo molemona pipili naa kolopo nondopo pupu molamili.

²³ “Eno-kinie tembo.” nimbe panjerimu yemone kolo naa topa “Tembo.” nilimo mele sike telemo kene eno ‘Yu ‘olio-kinie tepo kondombo.’ nimbe panjerimu mele sike temba.’ ningu ou tondolo munduku pilieringi mele siye naakolko, ambolko kondoko naa likulie ‘yu paa sike ombo temba.’ ningu konopu siku nokoko molangi.

^p 10:19-21 Ya wale mare [Te:] nimbe molemo ungume ungu konde molo. Yakondo kolomongo awili 7-10 nimbe sirimu ulumenga ya nirimu. ^q 10:19-21 inie yakondo 9:3.

^r 10:19-21 Múlumbalemo ol torumu teamanemo Mateyu 27:51, Mako 15:37-38. Pulu Yemo molemona pumolo kerepulumu Yesusi (Jono 10:9). Giriki ungune ‘múlumu-kinie Yesusinge kangimu-kinie telu sipemo’ nimbe nikimu. ‘Múlumu ol torumu’ nikimu akumu Yesusi yunge kangimu ol mele torumula nirimu. ^s 10:19-21 Jono 14:6. ^t 10:19-21 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”. ^u 10:22 Wendo Oringi 30:19-21, LLipai 8:6, Isikiele 36:25. ^v 10:22,38 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

²⁴‘Anjo yando konopu mondoko liku tapondaa.’ ninge aulke te koroko pilku molaa. ²⁵⁻²⁷Yembo mare angenupili kinie liku maku naa toko ulsu molemele aku mele naa teaa. Eno Kirasinge yemboma liku maku toko molkolie anjo yando yemboma ‘Konopune tondolo pupili molko, ‘Kirasi yu, sike.’ ningu tondolo munduku pilimele mele aku siku ningu pilku molangi.’^w niengi. Awilimuni yembomanga kote pilimbe walemo nondopa wendo ombá tekemo^x pilkulie i “Teangi.” nikiru mele tondolo munduku teko molaa.

Pulu Yemonga Malo Ungu Taka Paa Naa Tondamili Ungu Te^y

(10:19-39 pali kanani.)

10:26-31

[Jesusini olionga nimbe yunge toringi kangimu Pulu Yemo popo tondopa sirimu^z ungu sikema pilku likulie kelko ‘Naa pilimolo. Ulu pulu kerime we tepo molamili.’ ningu munduku siye kolko ulu pulu kerime taki teki teko mindi molongi liemo altoko ulu pulu keri tengema kulu tondomba mele Pulu Yemo popo toko singe melte paa naa lemo. Ungu sikemo pilku likulie altoko munduku siye kolemelemonga^a ‘Pulu Yemonga kote walemo wendo ombá kinie tepe paa awili nomba pelemomone yunge opa puluema nombá kinie olio pea nombá.’ ningu pilku pipili kolko mindi molonge akumunge ‘Maku toko anjo yando enonga yemboma ‘Konopu tondolo pupili.’ niee.’ nikiru.

²⁸Yembo tene Mosisini ungu mane sirimume ‘Naa pilipu tembo.’ nimbe pulue torumu kinie ye talone molo yepokane kanoko ningu siringi kinie yu kondo naa kolko sumbi siku kamu toko kondoringi. ²⁹Ou aku sike teko kenjeringi yemboma aku siku mindili siringi^b liemo ‘yembo tene Pulu Yemonga Malo^c ‘Yu uluri molo.’ nimbe mundupe siye kolopa ungu taka tondopa^d, Pulu Yemone ungu konde nimbe panjipe mi hierimu ungumu Kirasinge mememone tondolo mundundorumu aku mememone kanu yembomo ‘Pulu Yemonga yembo konopu kake telimu molopili.’ nirimu aku mememo ‘uluri molo’ nimbe ungu taka tondopa, Pulu Yemone olio konopu mondopa lipe tapondolemo mele lipe ora silimo Mini Kake Telimu^b ungu taka tondolemo aku yembomo papu olandopa mindili nombá molo molo.’ konopu lekemeleye? ³⁰Aku nikirumunge ungu talo isipe bokune molemo: Te: “Teko kenjilimelemanga pundu toli kongonomo nanga kongonomo.
Nanu mindi pundu topo eno mindili simbo.

^w 10:25-27 inie yakondo 3:13. ^x 10:25-27 inie yakondo 9:27, Romo 13:11.

^y 10:26-31 Ungumu inie yakondo 6:4-6. ^z 10:25-27 pala ungu akumunge ungu pulumu inie yakondo 10:10,12. ^a 10:29 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pilinini Bilong God”.

^b 10:29 Mini Kake Telimunge ungu te Romo 5:5; LLuku 12:10 kananila.

„Yembo te lupene aku naa temba.“
 nimbe aku ungu muolemo.^c
 Te: “Awilimuni yunge yembomanga kotemo
 yuyu tendepa pilimbe.”
 nimbe aku ungu muolemola.^d Aku unguselo nirimu „Pulu Yemo olio
 pilipulie ‘aku siku yunge Malo kinie Malonga mememo kinie Mini
 Kake Telimu kinie teko kenjinge yemboma sike paa mindili nonge.
 nimbu pilimolo.“³¹ Konde molopa mindi puli Pulu Ye paa tondolo puli
 ololandopamone yembo tendo mumindili kolopalie ‘Mindili nani.’ nimbe
 liemo papu yu paa mini-wale mundumbe. „Aku kene maku topo anjo
 yando yemboma ‘konopu tondolo pupili.’ niemili.^e

*Olio ‘Sike.’ Nimbu Paa Tondolo Mundupu Pilipu Ambolopo Mundupu Siye Naa
 Kolamili Ungu Te (10:19-39 pali kanani.)
 10:32-39*

³² Eno ou Pulu Yemonga ungu muolu pulu pilkulie pilku lsingi kinie
 teringi mele altoko piliee. Eno mindili siringi kinie we mindili nongo
 tondolo munduku molko Pulu Yemo munduku siye naa koloringi. ³³ Wale
 mare eno liku yembomanga kumbikerena anjiku eno ungu taka tondoko
 ‘mindili nangi.’ niringi. Wale mare aku siku mindili noringi yemboma
 eno-kinie tapu toko molko liku tapondoringila. ³⁴ Ka siringi ka ulkena
 peringi yemboma enone kondo koloringi. ‘Enonga mele paa peanga alieli
 lepa mindi pumbe melema we lemo.’ ningu pilkulie ‘Molko kenjengi!’
 ningu enonga mana melema lsingi kinie ‘We liengi.’ ningu we siye kolko
 konopu siringi. Aku siku teringi walema altoko konopu liku munduku
 piliee!

³⁵ Ou aku siku teringi mele altoko pilkulie ‘Sike lipe tapondolemo.
 Sike aku sipu molomolo.’ ningu tondolo munduku pilieringi mele kinié
 munduku siye naa kolangi. Tondolo munduku pilku molonge kinie
 akumunge mele kaloli peangama eno awili teko linge. ³⁶ ‘Pulu Yemone
 olio “Teaa.” nilimo mele temolo kinie yuni “Simbo.” nimbe panjerimu
 mele peangama limolo.’ ningu pilkulie tondolo munduku pilimele mele
 munduku siye naa kolko, teko mindi molangi. Munduku siye kolonge
 kinie naa linge. ³⁷ Ungu te pilipulie aku sipu nikiru. Aku ungu muolemo:
 ‘Wale koltalo mindi ombo pumbe kinie

“Ombó.” nirimu yemo sike ombá.^f

Yu walsikele lkisipe ombá.

³⁸ “Nane ‘yembo sumbi nilime’ nimbu
 kanolio yemboma nane nimbu molio mele

^c 10:30 Ungu Manema 32:35, Romo 12:19. ^d 10:30 Ungu Manema 32:36, Konana 35:14;
 Konana 50:4 kananila. ^e 10:31 inie yakondo 10:25. ^f 10:37 Asaya 26:20-21.

‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimelemonga
konde molko kondoko mindi punge.
Nalo ningu tondolo munduku pilimele mele
munduku siye kolongi liemo
na eno-kinie konopu naa simbo.”^g nirimu’
nimbe aku sipe molemo. ³⁹Nalo olio yembo ningu tondolo munduku
pilimele mele munduku siye kolkolie kolea kerine pulimele yembomanga
yemboma naa molemolo. Olio ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo
yemboma Pulu Yemone lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo
lipe, ‘yu-kinie pea molko kondonge aulkena pang.’ nilimo yemboma
molemolo.

**Pulu Yemone Nirimu Mele ‘Sike.’ Ningu Tondolo Munduku Pilkulie
Teringi Mele Temane Mare
Kolomongo Awili 11**

*Ungume ‘Sike.’ Nimbu Tondolo Mundupu
11:1-3*

11 ¹“Pulu Yemo ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.” nikiru^h
aku tondolo mundupe pilielimunge ungu pulumu isipe: Pulu
Yemone olio “Simbo.” nimbe panjerimu melema ‘Paa sike limolo.’ nimbu
tondolo mundupu pilipu nokopo molemolo. Melema mongone naa
kanolemolo nalo ‘Mele akume paa sike lemo.’ nimbu tondolo mundupu
pilimolo.ⁱ ²Yembo ou moloringimene aku siku ningu tondolo munduku
pilieringimunge Pulu Yemone eno kanopa peanga kanopalie ‘Teko
kondokomele.’ nirimu.

³Pulu Yemone nilimo mele olio ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu
pilimolomonga „Mosisini bokune torumu mele pilipulie^j ‘Pulu Yemone
mulu kinie ma kinie tembando “Wendo opili.” nirimu kinie ungumuni
mulu maselo wendo orumu.’ nimbu pilimolo. ‘Akumunge mele naa
lierimu melemane Pulu Yemone olio kanolemolo melema sike terimu.’
nimbu pilimolo. Pilimolomonga Ungu Pulumu (11:1-40 pali kanani.)

**Epele Keme Inoke Keme Noa Keme Pulu Yemo ‘Sike.’ Ningu Tondolo Munduku
Pilkulie Teringi Temane Mare (11:1-40 pali kanani.)
11:4-7**

⁴Epelene Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe
molorumumunge Pulu Yemone kanopa peanga kanorumu mele te Pulu
Yemo popo topa kalopa sirimu nalo Kénene Pulu Yemo popo topa kalopa

^g 10:37 ekendo-38 Apakake 2:3-4. ^h 11:1 inie yakondo 10:38-39. ⁱ 11:1 (kolomongo
awili 11 wale awisili pea), bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^j 11:3 Ou Pulu Pulu 1.

sirimu melema Pulu Yemone kanopa keri kanorumu.^k Epelene Pulu Yemo ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone ‘Epele ye sumbi nilimu’ nimbe kanorumu. Yuni Pulu Yemo popo topa kalopa sirimu melema Pulu Yemone konopu mondopalie “Papu tekeno.” nirimu. Aku ulumuni Pulu Yemone ‘Epele ye sumbi nilimu’ nimbe kanorumu mele olio lipe ora sirimu. Epele ou kolorumu nalo „yunge temanemo bokune molemo-na, yuni Pulu Yemo ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimumunge olio kinié „Pulu Yemo kapola popo tomolo mele,“ ungu we nimbe silimo.

⁵Inokene Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge naa kolorumu. Yuconde molopili Pulu Yemone yu lipe meli purumu.^l Pulu Yemone yu lipe meli purumu kulu yembomane yu naa kanoko lsingi. Pulu Yemone Inoke lipe meli naa pupili Inokene Pulu Yemo kanopa peanga kanorumu ulume terimumunge Pulu Yemone aku terimu. ⁶Yembo tene ‘Pulu Yemo popo topo kapi niembo kene yu molemona nondopo pambo.’ nimbelie, ‘Pulu Yemo sike molemo. Yu molemona pupu “Teko kondoko liku tapondou.” nimbo kinie sike tepa kondopa lipe tapondomba.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie yunge kumbikerena manda pumbe. Aku sipe naa nimbe piliemu liemo paa manda naa pumbe. Akumunge Pulu Yemone nilimo mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe naa pilipelie Pulu Yemone kanopa peanga kanomba ulu mare paa manda naa temba.

⁷Noane Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge Pulu Yemone yundu “Mana umbune te wendo opili.” nimbo tekero.” nirimu kinie^m pilipelie, Noane ‘Sike nikimu.’ nimbe „Pulu Yemone “Tei.” nirimu mele pilipe manda manjipe, nona lemba sipi awili te tepa mimi terimu. Pulu Yemone “tembo” nirimu mele sike ou walsikele kepe yembomane naa kanoringi nalo Noane ‘Sike nikimu.’ nimbe pilipelie sipi te tepa mimi terimu. Aku terimumunge no torumu kinie yu-kinie yunge yemboma-kinie kapola moloringiⁿ nalo we yemboma kinie melema pali none torumu. Yuni Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie „terimu,“ ulumuni Pulu Yemone yemboma kanopa keri kanopalie tomba terimumu yemboma lipe ora sirimu. Aku sipe nimbe pilierimumunge Pulu Yemone ‘yu ye sumbi nilimu’ nimbe kanorumula.^o

*Eporayamo Kinie Menu Sera Kinie ‘Pulu Yemo Sike.’ Ningu Tondolo Munduku
Pilkululie Teringili Temane Mare (11:1-40 pali kanani.)*
11:8-19

⁸Eporayamone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge Pulu Yemone yundu “Nu moleno

^k 11:4 Ou Pulu Pulu 4:3-5. ^l 11:5 Ou Pulu Pulu 5:24. ^m 11:7 Ou Pulu Pulu 6:13-17.

ⁿ 11:7 Ou-Pita 3:20. ^o 11:7 bokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”.

koleamo munduku siye kolko pe simbo koleana pu.” nirimu kinie pilipelie kanu koleamo sulune lierimumunge ou naa kanorumu nalo ungumu pilipe lipa tengi panjipe we walu purumu.^p ⁹Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone “Simbo.” nimbe panjerimu koleana pupelie ye ombo angilieli akune kamu perimu. Sike ulke te kamu naa takopa, sele-ulke te takopa pelipe aku koleana andorumu. Pe anjopa Pulu Yemone Eporayamondo “Simbo.” nirimu koleamo Eporayamo yunge malo Aisake kinie Aisake yunge malo Jekopo kinie elondo aku sipela nirimu kulu pilkululie elo kepe „elonga yemboma kinie” sele-ulke takoko peringi.^q ¹⁰‘Pulu Yemone yuyu pilipelie kole awili tengi kamu angilimbe ulkema takopa pora sirimu koleana pe walse kamu pembo.’ nimbe pilipelie Eporayamone ‘Isili-ou sele-ulkena pembo kinie mandala. Uluri molo.’ nimbelie sele-ulkena perimu.

¹¹Eporayamo ambolango membá^r poniema pora nirimu,^s yunge ambo Sera waengono perimu, nalo Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilkulu moloringilimunge Pulu Yemone elo tondolo sirimu kinie ambolango meringili.^t ‘Pulu Yemone “Tembo.” nimbe panjilimo mele sike telemo. Kolo naa tolemo.’ ningu pilkululie meringili. ¹²Akumunge ye te anda lepa ye kololi mele molorumu yemo yembo paa awisilinge anda-kolepamo molorumu. Yembo kombukandipi mele molo kou-ukiya mele kambu paa manda naa tonge yemboma yuni kalopa lsimu.

¹³Kanu yemane^u Pulu Yemo ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku mololiku pukulie koloringi. Eno ma koleana ou we molkolie Pulu Yemone “Simbo.” nimbe panjerimu melema ou naa lsingi. ‘Pe sike limolo.’ ningu konopuni pilieringi akumu sulune mele lierimu-ne mongone-meles kanokolie ‘Likimulu.’ ningu konopu siku molkolie yembo moloringi kinie pipili naa kolko “Olio ya ma koleana yembo ponenge lepo ombo angilimolo.” niringi. ¹⁴Yembomane aku siku nilimele kinie pilipulie ‘Enonga kamu molonge kolea te koroko kanoko lingendo nilimele.’ nimbu pilimolo kanumu, akumunge ‘kanu yema aku siku ningu pilieringi.’

^p 11:8 Ou Pulu Pulu 12:1-4, Lipe Mundorumu Yema 7:2-4. Yu nimbe pilipe molorumu mele ungu pokore Romo 4:11-12,16, Gallesia 3:7,9,29. ^q 11:9 Paa pe, ponie paa awisili, anderete mare, ombo purumu kinie Aisakene kalopa lsimu yemboma Josuane ‘koleamo kamu liku molangi.’ nimbe memba orumu. Aku temanemo boku Josua molemo. ^r 11:11 “membá” nirimu akumu Giriki ungune yemane kalko limele akumundu nirimu. Aku Giriki ungune ambomane ambolangoma olona mondolemelemondo naa nirimu.

^s 11:11 Ou Pulu Pulu 17:16-17,19, 18:9-14. ^t 11:11 Ou Pulu Pulu 21:1-3. ^u 11:13 Kewa ungune ‘Kanu yembomane pali’ nimbe molemo nalo Giriki ungune ‘yembo’ naa nimbe ‘Kanu yemane pali’ nimbe molemo mele nimbu kanopo, inie maniekondo 11:14,15 nimbe molemo mele nimbu kanopolie ‘Eporayamo kinie Aisake kinie Jekopo kinie nimbe nirimu.’ nimbu pilimolo.

nimbu pilimolo.^v ¹⁵Kolea munduku siye kolko oringi koleana ‘kelepo pumolo.’ ningu pilimelanje eno kelko manda pulimela. ¹⁶Nalo molko oringi kolea akumu altoko konopu kimbu siku naa molkolie ‘kolea paa peanga olandopa te lupe akune pamiliya.’ ningu pilieringi. Aku koleamo mulu koleamo. Akumunge Pulu Yemone ‘‘yu sike’ ningu tondolo munduku pilimele, yemboma akune molangi.’ nimbe kolea awili ‘peanga te, tepa mimi terimumunge kolea Kenane yemboma kanu yemane enonga Pulu Yemo molopa telemo mele ningu siringi kinie Pulu Yemo yu pipili naa kolorumu.

¹⁷⁻¹⁸Pulu Yemone ‘Eporayamone “Tei.” nimbo mele sike pilipe lipe tembanje kanambo.’ nimbe manda lierimu kinie Eporayamone ‘Pulu Yemone “Tembo.” nirimu mele sike temba.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie yunge malo Aisake Pulu Yemo popo topa kalopa simbe terimu. Sike ou Pulu Yemone Eporayamondo nimbe panjipelie nimbendo: “Nunge malo Aisakene kalopa limbe yemboma mindi “Nuni kalko lini.” nimbu, nimbu panjerindu yemboma molonge.” nirimu^w nalo aku pilipe ‘Sike nikimu. Sike aku sipe temba.’ nimbe pilipelie yunge malo telu mindi molorumumu aku sipe temba terimu. ‘Eporayamone Aisake kalomba terimu kinie Pulu Yemone “Molo!” naa nilkenje sike kamu topa kalka.^v ¹⁹Eporayamone konopuni pilipelie, ‘Aisake kolomba kinie Pulu Yemone ‘yu lomboropa ola molou.’ nimbé kinie manda konde molomba.’ nimbe pilierimu. ‘Eporayamone ‘Aisake konde molopili manda ulkendo membo pumbo.’ nimbe pilierimu. ‘Pulu Yemone ou “Nu kinie malo Aisake kinie tembo.” nimbe panjerimu mele ‘Sike temba.’ nimbe pilipe malo konopu talo naa kimbu sipe topa kolomba terimu^v kinie Pulu Yemone “Molo!” nirimumunge yunge kangomo kolopa lieli none terimu akumu kelepa konde molopili lsimu.

Aisake Keme Jekopo Keme Josepo Keme ‘Pulu Yemo Sike.’ Ningu Tondolo

Munduku Pilkulie Teringi Temane Mare (11:1-40 pali kanani.)

11:20-22

²⁰Aisakene Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge yu kolombando malo ‘akilio, Jekopo kinie malo ‘komo, Iisoselo ungu peanga tondolo te nimbe sipelie pe Pulu Yemone nokomba kinie teko molongele mele ou nimbe sirimu.^w

²¹Jekopone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge yu paa anda lepa apulu ambolopa andorumumu ambolopa pi polopa ma kanopa Pulu Yemo kapi nimbe imbi lipe ola

^v **11:17-18** Ou Pulu Pulu 21:12; Romo 9:7 kananila. ^w **11:20** Ou Pulu Pulu 27:27-40. Nirimu mele paa aku sipe pe sike wendo orumu. (Ulu pulu te teringi mele pilipelie komomo kumbi lepa ungu tondolo olandopamo nilke nalo aku naa terimu.)

mundundorumu.^x Kolomba tepalie yunge malo „konopu mondorumu“ Joseponga kango „akiliomo kinie komomo“ selo ungu peanga tondolo te nimbe „sipelie pe Pulu Yemone elo nokomba kinie teko molongele mele nimbe“ sirimu.^y

22 Josepone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge Josepo yu nondopa kolomba tepalie yunge Isirele yembomando^z nimbendo: “Ya kolea Isipi kamu naa molonge. Pulu Yemone “Simbo.” nirimu koleamo sike pe walse kamu simbe akune sike kamu puku molonge kene eno pe kolea Isipi munduku siye kolko Pulu Yemone “Simbo.” nirimu koleana punge tekolie nanga onomo ya naa liepili, mengo puku aku koleana kamu ono teangi.” nirimu.^a

Mosisini ‘Pulu Yemo Sike.’ Nimbe Tondolo Mundupe Pilipelie Terimu Temane Mare

(11:1-40 pali kanani.)

11:23-28

23 Mosinge anumu lapaselone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilkulu moloringilimunge Mosisi mengololie yu oli yepoko lopi teringili. ‘Yu kango paa peanga.’ ningu kanokolo ‘Pulu Yemone lipe tapondomba kango te lémo.’ ningu kanokololie Isipi ye nomi kingimuni yunge Isipi yemboma kinie ungu mane sipe panjipelie “I puru yemboma kango mengema pali toko kondangi.” nirimu mele pulue tongelendo pipili naa kolkololie kangomo oli yepoko lopi teringili.^b

24 „Pe Isipi ye nomi kingimunge lemenuni Mosisi nona kanopa lipe ‘Nanga kangomo’ nimbe nokorumu nalo Mosisi yu Isipi ye nomi kingimunge ulkena molopa awi lepalie.“ Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie “Na „Pulu Yemonga Isirele yembomanga ye te molio akumunge na, Isipi ye nomi kingimunge lemenunge malo na naa molombo.” nirimu. ²⁵ Isipi ye nomi kingimunge ulkena konopu siku ulu pulu kerime teringi mele ‘wale mare pea teamili.’ nimbe naa pilipelie ‘Pulu Yemonga yemboma umbune melemele mele aku sипу meambo.’ nimbe pilierimu. ^c ²⁶ Yuni konopuni pilipelie ‘Isipi koleana mele kande kande awisili peangama nanga nosilkenje uluri molo.’ nimbe pilipelie

^x 11:21 Ou Pulu Pulu 47:31, 32:24-31. ^y 11:21 Ou Pulu Pulu 48:8-20. Nirimu mele paa aku sipe pe sike wendo orumu. (48:1-2 nimbe molemo mele Ipuru ungumu Giriki ungune topele toringi kinie ‘Jekopo uru peli polona perimu’ naa toringi. ‘Jekopo yunge apulumu ambolopa ola angilierimu.’ ningu toringi molemo. Pe iboku Ipuru torumu yemone aku boku Giriki ungune topele toko toringimu kanopalie ya aku sipe mele torumunje.)

^z 11:22 bokumunge alsena anjokondo “31.2. pikinini bilong Isrel”. ^a 11:22 Ou Pulu Pulu 50:24-26. Yu ‘onomo’ nimbendo ‘ombelemo’ nirimu. ^b 11:23 Wendo Oringi 2:2-3, Lipe Mundorumu Yema 7:20. Oli yepoko ombla purumu kinie Isipi ye nomi

kingimunge lemenuni kango kiki Mosisi tepa lsimu mele temanemo Wendo Oringi 2:3-10. ^c 11:24-25 Wendo Oringi 2:11-13, Lipe Mundorumu Yema 7:22-26.

'Pulu Yemone "mele peanga simbo." nirimu melema pe limbo.' nimbe pilipelie, 'Pulu Yemone "Nanga yemboma nokopa kondomba.' nimbu lipu mundumbo.' nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu mindili singe nombá mele^d na aku sipu mindili nombó kinie paa peanga.' nimbe pilipe molorumu.²⁷ Mosisi Isipi mundupe siye kolopa purumu kinie Isipi ye nomi kingimuni yu-kinie mumindili kolorumumunge pipili kolopa kowa naa purumu. Pulu Yemone nirimu mele 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge yu Isipi mundupe siye kolopa kolea ku lieline purumu.^e Yembomane mongone naa kanolemele yemo konopuni mele kanopalie yu Pulu Yemone 'Tei.' nirimu mele pilipe tembando siye naa kolopa tondolo mundupe terimu.²⁸ Isirele yemboma Isipi moloringi kinie^f Pulu Yemone Mosisindu nirimu mele Mosisini 'Sike nikimu. Sike aku temba.' nimbe tondolo mundupe pilipelie yuni Isirele yembomando nimbendo: "Pulu Yemonga angellomone enonga kango komolayema kinie kongimenga komolayema kinie 'naa topili.' ningu kongi sipisipi molo meme walo mare tokolie memema kolko ulke kerepulumenga ape kandondangi. Naa tenge kinie komolayema sike tomba." nirimu. Pe yunge ungumu pilku likulie teringi kinie Pulu Yemonga angellomone enonga komolayema sike naa torumu.^f

Isirele Yembo Mare Pea Awisilini 'Pulu Yemo Sike.' Ninga Tondolo Munduku

Pilkulie Teringi Temane Mare (11:1-40 pali kanani.)

11:29-40

²⁹ Isirele yembomane 'Pulu Yemone "Tembo." nirimu mele sike temba.' ningu tondolo munduku pilku moloringimunge Nomu Kondoli kumbulupe mamo we lierimu kinie nekendo puringi. Nalo Isipi yemane Isirele yemboma tongendo akiliku lombili puringi kinie nomo kelepa omba nunumu sipe eno lipe aki torumu kinie no wangoko koloringi.^g

³⁰ Jeriko taono 'yemboma enonga opa puluema naa wangi.' ningu kou pala paa awili tondolo te teringi nalo Isirele yembomane 'kokele kolea Kenane sukundu puku Jeriko lierimune pukulie' 'Pulu Yemone "Tembo." nirimu mele sike temba.' ningu tondolo munduku pilkulie, palana makaye teko puku molangi wale yepoko pakera omba purumu kinie yepoko pakera akumunge kou-pala kanume kalaku nirimu.^h

³¹ Wapora ambo Reyapo Pulu Yemone nirimu mele 'Sike.' nimbe tondolo mundupe pilipe molorumumunge Isirele ye talone 'Jeriko yemboma nambe-elemelenje?' ningulu kanoko panjingele oringili kinie

^d 11:26 Lipe Mundoramu Yema 7:25-27. ^e 11:27 Wendo Oringi 2:11-15 kinie Lipe Mundoramu Yema 7:27-29 kinie molemonje, molo Wendo Oringi 12:51 molemonje?

^f 11:28 Wendo Oringi 12:21-30; bokumunge alsena anjokondo "30. Pasova".

^g 11:29 Wendo Oringi 14:16-31, Konana 77:16-20. ^h 11:30 Josua 6.

yuni elo lipe tapondopa “Nanga ulkena sukundu wangili.” nimbe lipe lopi tepa mondorumumunge Isirele yembomane „Jeriko“ yembo Pulu Yemonga ungu naa pilku lsingi yemboma ongo toringi kinie yu naa toringi.ⁱ

³² Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge Pulu Yemone yu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi yembo kanume lipe tapondoramu yembo marenga temanema pea tamboye? Tolkanje ena we pora nilke. „Olionga anda-kolepali, Gidiono keme, Barake keme, Samisono keme, Jepita keme, Depisi keme, Samuele keme,^j Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yema^k eno-kinie temane mare topo silke nalo aku temanema topo simbo ena te naa lekemo.

³³ Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge olionga anda-kolepali marene ye nomi kingi marenga ami yema kinie opa tekolie enone nokoringi koleama toko kaloringi. Marene ‘Yemboma molko kondangi.’ ningu ulu sumbi nilime teko nokoringi. Marene Pulu Yemone “Eno tepo kondombo.” nimbe panjerimu mele eno molangi sike wendo orumula. Marene ‘Lopa-posi llayonone olio naa nomba kondopili.’ ningu kerema pipi siringi.^l ³⁴ Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge yuni eno lipe tapondoramu kulu, marene tepe awili tepa norumumu ‘Naa nopili.’ niringi.^m Marene ‘Opa teli lou-pulsene naa tangi.’ ningu kowa purungi.ⁿ Mare ou enge te naa perimu nalo pe enge pepili moloringi.^o Mare opa tengendo paa ye enge nilime molko, enonga opa pulue ami yema toko mundoringila.^p ³⁵ Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge yembo mare koloringime kelko lomboroko ola moloringi kinie anupilini „eno konde moloringi kinie, kelko lsingila.^q

ⁱ 11:31 Josua 2:8-21, 6:22-23; ungu pulu te Jemisi 2:25-26. ^j 11:32 Aku yemanga temanema Nokoli Yemanga Bokune molemo. Gidiononga temanemo Nokoli Yema 6-7 molopa, Barakenga temanemo 4-5 molopa, Samisononga temanemo 13-16 molopa, Jepita, yunge imbi te “Jerupu-Balla”, akumunge temanemo 11-12 molorumu. Aku yema pali yu mele mele Isirele yembomanga nokoli ye mare moloringi. Aku ye pokorenga lipe tere lepa ungu te Ou-Samuele 12:10-11. Samuelenga temanemo Ou-Samuele 1:1 nimbe mololipe pupe, Depisinge temanemo Ou-Samuele 16:1 nimbe mololipe pulimo. ^k 11:32 bokumunge alsena anjokondo “35. profet”. ^l 11:33 LLayononga temane pokore Deniele 6, Nokoli Yema 14:5-6, Ou-Samuele 17:34-37. ^m 11:34 Tepene naa norumu temane te Deniele 3.

ⁿ 11:34 Sollone Depisi manda naa torumu temanemo Ou-Samuele 19:9-10; yunge malo Jonotani manda naa torumu temanemo Ou-Samuele 20:33; ambo nomi kuwini Jesepelene Illainja manda naa torumu temanemo Ou-Kingime 19:1-3; ye nomi kingi Jeyoramene Illaisa manda naa torumu temanemo Pe-Kingime 6:30-32; Jeremaya tonge teringi temanemo Jeremaya 26. ^o 11:34 aku temane talo Josua 23:9-10, Nokoli Yema 16:25-30. ^p 11:34 Ye te aku sipemo Gidiono. (inie olakondo 11:32 kananila.) ^q 11:35 Sike anupilnaa nimbe molemo. “Amboma” nimbe molemo nalo Pisini ungune “anupili” nimbe molemo. Ungu pulumu sike anupilinje? Aku mele temane talo Ou-Kingime 17:17-34, Pe-Kingime 4:8-36.

Nalo mare ka siku ‘Mindili nongo kolangi.’ ningu kopene tokolie ningendo: “Enone ‘Pulu Yemonga ungumu mundupu siye kolomolo.’ ninge kinie ‘We pang.’ nimolo.” niringi kinie ‘Kolomulu liemo kelepo lomboropo ola molopo, kamu paa konde molopo kondopo mindi pumolo.’ konopu lekolie enonga opa puluemane niringi mele naa pilieringimunge toko kondoringi.³⁶ Mare ungu taka tondoko ka-pulsene tondolo toko, mare ka-senene ka toko ka ulkena panjeringila.³⁷ Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku moloringi yembo, mare ‘Kolangi.’ ningu kouni toringi; mare konde molangi, so liku suku-singine kolomongo teringi;^r mare opa teli lou-pulsene toko kondoringila.^s Mare mulumbale molo torumu kinie kongi sipisipi molo mememanga kangime liku panjeringila. Melema molo topa paa koropa pupili moloringila. Mare mindili noringi. Mare yembomane teko kenjeringi.³⁸ Mare kolea ku lielimenga kinie, ma pangimenga kinie, kou kandemanga kinie, ma angamanga kinie, puku peliku andoringi. Kanu yemboma mindili siringi nalo Pulu Yemo ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilku moloringi akumunge mana we moloringi yemboma kinie, kanu yemboma kinie, pea telune papu naa moloringi. We yembomane Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi^t yembo kanume ‘yembo kerime’ ningulie toko makororingi nalo kanu yemboma kinie we yemboma kinie telu sipe molo. Eno Pulu Yemonga ungumu pilku moloringi, we yemboma naa pilieringimunge eno we yemboma kinie pea telune papu naa moloringi.

³⁹ Ya nikiru yembomane pali ‘Pulu Yemone “Tembo.” nirimu mele sike temba.’ ningu tondolo munduku pilku moloringimunge Pulu Yemone eno kanopa peanga kanorumu mele ‘Piliengi!’ nimbe lipe ora sirimu. Aku sike nalo ma koleana molkolie Pulu Yemone “Simbo.” nimbe panjerimu melema naa lsingi.⁴⁰ Pulu Yemone mele olandopa olandopa terimume yuni nimbe panjipe mi lierimu ungu oumu^u pepili moloringi yemboma kinie, pe kinié nimbe panjipe mi lierimu ungu kondemo pepili molemolo yemboma kinie, ‘pea pali walsikele simbo.’ nirimumunge eno ou naa lsingi.^v

^r 11:37 Yembo marene pilkulie Aisaya ‘kolopili’ ningu suku-singine sone kolomongo teringi ningu pilieringi. ^s 11:37 Aku sipe wendo orumu ye te, Yuraya, aku siku teringi temanemo Jeremaya 26:20-23. ^t 11:39 Mellekisedeke mele ye Kirasimu ou ombo yembomanga pali kamu walsikele Pulu Yemo popo topa naa kolondopili eno koloringimunge mele paa peanga te ou manda naa lsingi kanumu; yakondo 7:11-8:2, 9:11-15, 10:10,12,14. ^u 11:40 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”.

^v 11:40 Kirasini olionga nimbe tenderimumunge Pulu Yemone olio pali nambolka simbenje? Koro mololi ulumundu inie yakondo kolomongo awili 4 kanoko, molemolo mele pilipe kondo kolemo ye Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamondo kolomongo awili 5 kanoko, ungu konde wendo orumumundu kolomongo awili 8 kanoko, Kirasinge mememone olionga ulu pulu kerime walsikele kamu-kumu topa manie mundundorumumundu kolomongo awili 9-10selo kanani. Mare pea nunu koroyo.

**'Pulu Yemonga Yemboma Molemolo Mele Tondolo Mundupu Molopo
Siye Naa Kolamili.' Nimbu Yesusi Mimi Sipu Kanamili Ungu Te
12:1-3**

12 ¹Ou yembo paa awisili aku siku Pulu Yemone nirimu mele 'Sike' ningu tondolo munduku pilkulie^w teko kondoko moloringimunge aku sipu olio tepo kondomolo mele liku ora silimele kene kanopo pilipulie pe kinié olio kepe aku sipu mele-peangama limolondo Pulu Yemone owe te mako torumu owemonga 'Lkisiku pang.' nirimu-ne pilipulie 'Paa lkisemili.' nimbu olio lipe naa tapondolemo ulu lupe lupema mundupu siye kolopo, ulu pulu kerime kepe 'Olio naa ambolopa pipi naa sipili.' nimbu siye naa kolopo konopu tondolo pupili kere-kuru lipu lkisemili.^x ²Tondolo mundupu lkisimolondo, olio tondolo mundupu pilimolo ulu pulumunge pulu ye Yesusi^y mimi sipu kanolipu^z pamili. 'Tondolo mundupu pilipu, tepo kondopo, siye naa kololipu pumolo ulu pulumu yula.' nimbu yu ¹tepa molorumu mele kinie molemo mele kinie nilimo mele kinie 'Sike.' nimbu tondolo mundupu pilimolo mele₁ siye naa kolopo pilipu pamili. Yuni terimu mele manda manjipu teamili. Yu pilipelie, 'Pulu Yemone "Tei." nilimo mele tepo kondombo kinie paa konopu sipu molopo kondombo.' nimbeline yu mindili nomba unjo perana kolorumu. We yembomane unjo perana kolemele yemboma 'yembo kerime' nilimele^a nalo Yesusi unjo perana uku toko panjingemonga pipili naa kolopa konopu awisili lipe naa mundupelie akune angilipe kolorumumunge kinié ₁melema pali nokombando₁ Pulu Yemo kolea nokopa molemo polomonga ki umbukundu yu pupe molemo.^b

³'Olio siye naa tepili.' ningu Yesusi terimu mele mimi siku pilieyo. Ulu pulu keri teli yembomane Yesusi-kinie mumindili kolko mindili siringi kinie yu tondolo mundupe molorumu mele mimi siku pilku molayo. Yuaku siku teringi kinie molorumu mele ningu kanokolie eno sike konopu tondolo pupili molko, mini-wale naa munduku tondolo munduku pilimеле mele munduku siye naa kolonge.

**'Molko Kondangi.' Nimbe Pulu Yemone Yunge Ambolangoma Mindili
Silimo Ungu Te
12:4-11**

⁴Eno sike ulu pulu kerime teli yembomane 'mindili nangi.' ningu eno teko kenjilimele kinie tondolo munduku molemele nalo telemele ulumuni

^w 12:1 2 bokumunge alsena anjokondo "8. bilip". ^x 12:1 Ou-Korini 9:24-27, Kollosi 3:8, Ou-Pita 1:21. ^y 12:2 Pillipai 3:13-14. ^z 12:2 Ungu Tondolo Kangama 4:25.

^a 12:2 Ungu Manema 21:23, Gallesia 3:13. ^b 12:2 Yesusi akune purumu molemomonga ungu te inie yakondo 1:3 molopa temane te Mako 16:19. Inie yakondo 1:13, Konana 110:1, Mateyu 26:64, Lipe Mundorumu Yema 2:33, 5:31, Romo 8:34, Kollosi 3:1 kananila.

enonga yembo te ou topa naa kondorumu kanumu. ⁵⁻⁶[Pulu Yemonga bokune molemo] ungu tene ‘eno tondolo munduku molangi.’ nimbe eno ‘yunge ambolangoma’ nimbeline enondo nirimu ungumu komu sindengi lemo. Aku ungumuni nimbendo:

“Nanga ambolangomo,
 Awilimuni yembo konopu mondolemoma
 ‘Molko kondangi.’ nimbe mindili silimo.
 ‘Yunge ambolangoma molangi.’ nilimo yembo akume
 kopene tolemola. Akumunge
 Awilimuni ‘Nanga ungumu piliepili.’ nimbylie
 mindili simbo kinie ‘Akumu uluri molo.’ naa ningu,
 yuni nu iri topa mane simbe kinie
 umbune awisili naa kolani.”^d

nirimu.

⁷Pulu Yemo olionga Lapamone ‘olio yunge ambolangoma.’ nimbe aku telemo. ningulie mindili nonge molo umbune te eno-kinie wendo ombá kinie ‘Pulu Yemone ‘yunge ungumu pilku teangi.’ nimbe tekemo.’ ningu tondolo munduku molangi. Ambolango te yunge lapane mane naa silimo ambolango te molemoye? ‘Molo.’ ⁸(Ambolangoma pali enonga lapalini ‘Molko kondangi.’ ningu kopene toko mane silimele) akumunge Pulu Yemone eno ‘Molko kondangi.’ nimbe mindili naa simu liemo eno wakangoma molemele, yunge ambolango sikema naa molemele. ⁹Imu piliengila: Olio ambolangoma molorumulu kinie olionga ya mana lapalini ‘Molko kondangi.’ ningu mindili siku mane siringi kinie olione enonga ungume lipu awi sipu taka lipu molopo ‘Papu tekemele.’ nimbu molorumulu. Aku liemo olionga minime kinie konopume kinie nokolemo Lapamone olio mane silimo kinie ‘Alieli konde molopo kondopo mindi pamili.’ nimbylie yunge ungumu paa olandopa pilipu lipu taka lipu molomulu liemo papula. ¹⁰Wale laye-kolo mele olionga lapalini olio ‘Molko kondangi.’ ningulie enono konopuni pilkulie mindili siku mane siringi, nalo Pulu Yemone pilipe kondopa olio sumbi sipe mane silimo akumuni olio alieli paa lipe tapondolemo. Yu kake telemo mele olio ‘aku sipe kake tepili.’ nimbeline aku telemo. ^e ¹¹Olionga lapalini ‘Molko kondangi.’ ningulie olio mindili silimele kinie konopu naa sipu molemolo. Mindili nombolie konopu keri mindi panjipu molemolo. Nalo ou mane silimele kinie pilipu lipulie pe ulu sumbi nilime tepo konopu pe nipili taka lipu molemolo.

^c 12:5-6 7-8 bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”. ^d 12:5-6 Ungu Tondolo Kangama 3:11-12; ungu pulu te Konana 94:12 kananila. ^e 12:10 Kake teli ungumunge Pe-Pita 1:4, Ou-Pita 1:15-16.

**Ungu Iko Topalie “Enge Nimbu Molamili.’ Ningulie ‘Kangi Tondolo
Pupili.’ Niengi.” Nirimu Ungo Te
12:12-17**

¹²Akumunge,^f yemboma kere-kuru liku lkisilimele kinie^g enonga kime enge naa nimbe pange tepa maniendo sipe we lemo kinie ola liku enge nipili we lkisiku, enonga kororongoma limo kinie munduku siye naa kolko tondolo munduku we lkisilimele mele eno aku siku teangi. Kangi molo konopu pange temba tondolo pupili ola angilku kongono siye naa kolko tondolo munduku teangi. ¹³‘Kimbu keri lemo yemboma enonga kimbume kamu keri naa liepili. Altopa peanga liepili.’ ningulie aulke sumbi niline pang.^{h i}

¹⁴Yemboma-kinie konopu telune pupili tako liku molko kondonge ulume tondolo munduku teko molko,^j enonga konopume kinie kangime pali ‘Pulu Yemonga’ ningu Pulu Yemone kanopa ‘kake telemo’ nimbe kanolemo ulume tondolo munduku teko molangi.^k Aku naa tengen kinie Awilimu naa kanonge kene aku teaa. ¹⁵Eno mimi siku kanoko molonge mele isipe: Pulu Yemone eno we kondo kolopalie lipe tapondorumu aulkemo eno yembo te mundupe siye kolomba kene mimi siku kanoko molaa.^l Unjo te mongo kombili telime tolemo aku mongomanga te liku langi kalemelena suku mundulimele kinie langime pali kombili telemo,^m aku sipe mele enonga yembo te molopa kenjimbe kinie eno pali yu manda manjiku teko umbune eno-kinie pepili molko Pulu Yemone ‘eno kalaro molopili molemele’ nimbe kanomba kene mimi siku kanoko molangila.ⁿ ¹⁶Wa ulu kerinele naa teko, Pulu Yemone ‘Ambo yema kalkundu ulu teangi.’ nirimu mele mindi pilku teko molangi. Ou Isone Pulu Yemo bulu sirimu mele aku siku naa teangila. Iso yu komomo molopalie lapane monge mele simbema ‘uluri molo’ nimbe angenuni langi te ‘nopili.’ nimbe sirimu kinie engelene kolopa langi lipe nombando, lapane monge mele simbe terimume pali angenundu ‘Lieni!’ nirimu^o mele aku siku enone Pulu Yemo bulu siku aku naa teaa. ¹⁷‘Yu sike Pulu Yemo bulu sirimu.’ nimbu pilimolo mele isipe: Pe Iso lapa Aisakene kango akilio Jekopo monge melema kamu sirimu kinie yu ‘paa liemboa.’ nirimu kinie ‘Pulu Yemone, “Molo!”’ nirimu. Yuni lapando “Na molombo mele ungu peanga

^f 12:12 inie yakondo 12:4-11. ^g 12:12 inie yakondo 12:1-2. ^h 12:13 Ungu Tondolo Kangama 4:26-27. ⁱ 12:12-13 akune ‘Kirasinge yemboma molko kenjingema molko kondangi lipu tapondamili.’ nimbe nirimu. “aulke sumbi niline pang” akumunge inie yakondo 10:19-23 kanoko; “yemboma liku tapondonge” akumunge 10:24-25 kanan.

^j 12:14 Romo 12:18. ^k 12:14 Ou-Pita 1:15-16, JonoKumbiLepamo 3:2-3. ^l 12:15 inie yakondo 2:1-4, 6:4-8. ^m 12:15 Unjo mongo kombili telumunge ulu pulumu Ungu Manema 29:18. ⁿ 12:15 Ungu pulu telumunge ungu iko tela Ou-Korini 5:6, Gallesia 5:9 molemo. ^o 12:16 Ou Pulu Pulu 25:33-34; Pillipai 3:18-19 kananila.

te ningi si.” nimbe mawa tepa kola terimu nalo ou tepa kenjerimu mele mundupe siye kolopa altopa ulu peanga te temba aulke te naa lierimu^p kanumu. „Akumu pilkulie ungu pulumu mimi siku piliee.„

**Mulu Koleana Kolea Awili Jerusalleme Lemo Akune Olio Purumulu
Molemolo Ungu Te
12:18-24**

¹⁸ „Eno mimi siku kanaa.” nikirumunge ungu pulu te inikirula; Eno „mulú” tengā oringi molemele mulúmu kinie ou Isirele yemboma nondoko moloringi „mulú Sainai” kinie lupe lupe. Eno kinié molemele mulú kanumu „mongone kanoko” kini ambolonge aulke te naa lemo. Isirele yemboma nondoko moloringi mulú Sainai akune kuli tepe mele awili tepa nomba, kupe pombera toli awili tene aki topa, ilie paa awili-tepa tepa, sumbulu paa awili tepa topa, poporome tondolo mundupe topa, kariapá tepa, mulu torumu mele kanoko pilku moloringi.^q ¹⁹ Akune biyukele te ungu paa tondolo mundupe nimbe, yembo tene ungu tondolo mundupe nirimu pilkulie yemboma mini-wale munduku Mosisindu ningendo: “Pulu Yemone, oliondo altopa „sumbi sipe” naa nipili.” niringi.^r ²⁰ Ungu pilkulie mini-wale mundoringi akumu isipe: “Yembo te molo, kongi te kepe mulune nondopa pupe olando pumbe temba kinie kouni toko kondangi.”^s nirimumunge pilkulie mini-wale munduku aku siku Mosisindu niringi. ²¹ Ulu mare wendo orumu kanokolie mini-wale mundoringi ulume Mosisi yu pilipe kanopalie “Na kepe mini-wale mundupu pungu-pungu nikiru.” nirimu.^t

²² Isirele yemboma aku mulúne puringi, nalo eno „pepá topo sikiru yemboma Pulu Yemone pe nimbe panjipe mi lierimu ungu kondemo pepili molemele yemboma” eno Pulu Yemo molomu, mulú Sainai none teli mulú tengā naa ongi molemele. Eno „Pulu Yemo molemo” mulú Sayono ongi molemele. Akumu kolea awili Jerusalleme. Aku kolea awilimu konde molopa mindi puli Pulu Ye tondolo pulimu molemo kolea mulu koleana lemo koleamo. Angello kambu manda naa tolime konopu siku maku toko molemelena eno ongila. ²³ Akune Pulu Yemonga yemboma, enondo “Nanga ambolango komomo.” nilimo^u yemboma molemelena oringila, kanu yembomanga imbime mulu koleana boku tengā molemo yemboma. Yembomanga pali kote pilipe apuropi Pulu Yemo molemona oringila. „Yesusi kolondorumumunge” Pulu Yemone kanopa ‘yembo sumbi

^p 12:17 Ou Pulu Pulu 27 pali molemo, nalo ena te naa liemu liemo akune sukundu 27:25-40 mimi siku kanani. ^q 12:18 Wendo Oringi 19:16-19, Ungu Manema 4:11. ^r 12:19 Wendo Oringi 20:18-19. ^s 12:20 Wendo Oringi 19:12-13. ^t 12:21 Ungu Manema 9:19. ^u 12:22 inie yakondo 11:40. ^v 12:23 Olio Pulu Yemonga ambolango komomo molemolo ungumunge pulumu Wendo Oringi 4:22-23. (Inie yakondo 1:6 Yesusindu nirimu akumu lupe.)

nilime' nimbe kanorumu yemboma koloringi kinie 'mulu koleana kapola wangi.' nirimu-ne puringi molemelena oringila.²⁴ Ungu kondemo 'kamu wendo opili.' nimbe terimu ye Yesusi molemona oringi molemelela. 'Olionga ulu pulu kerime kinie kalaroma pali kamu manie pupili.' nimbe akune memba pupe tanda sirimu meme molemo koleana ongila. Aku mememo kinie ou Kénene 'Epele kolopili.' nimbe Epele torumu kinie yunge mememo^w omiba purumu memeselone ungu niringiliselo telu sipe mele molo. Akumunge memeselo kepe telu sipe mele molola. Yesusinge mememone ungu nilimo akumu olandopa, akumunge yunge mememo olandopala. Aku mememo molemo koleana oringi.

**"Pulu Yemonga Ungumu 'Naa Pilimolo.' Ninge Yemboma Mongo Linge
Kene Kanoko Kondoko Molaa." Nirimu Ungu Te**
12:25-29

²⁵ [Akumunge eno kanaa!] Ungu nilimo yemonga ungumu paa mimi siku pilku molangi. Pulu Yemone ou ya ma koleana „mulú Sainai molopalie“ olionga anda-kolepalime ungu tondolo mare nimbe sipe liepi-liepi torumu kinie 'Naa pilimolo.' niringi kinie teko kenjeringimunge umbune sirimu kinie eno kowa punge aulke te naa lierimu. [Mana moloringimunge aku sipe liemo, kinié Pulu Yemone mulu koleana molopalie ungu tondoloma oliondo yando nimbe sipe liepi-liepi tolemo kinie 'Naa pilimolo.' nimbu bulu simulu liemo mindili simbe kinie kowa pumolo aulke te lembaye? Paa naa lemba. ²⁶ Ou „Isirele yemboma mulú Sainai moloringi kinie Pulu Yemone“ ungu nirimu ungumuni ma lope-lope tenderimu, nalo kinié yuni ungu te nimbe panjipelie nimbendo:

“Altopo walsikele kamu ‘lope-lope tepili.’

nimbo akumu mamondo mindi naa nimbo.

‘Mamo kinie mulúmu kinie pea jimi-jimi tepili.’

nimbo kinie temba.”^x

nirimu. ²⁷Yuni “altopo walsikele kamu ‘tepili.’ nimbo.” nirimu akumu isipe nimbé nirimu: ‘ ‘Mulúmu kinie mamo kinie mele terindumenga we lepa mindi pumbe melema we liepili, pora nimbé melema pora nipili.’ nimbe melema pali lope-lope tendemba kinie we lepa mindi pumbe melema mindi lope-lope naa teli we lemba.’ aku sipe Pulu Yemone nirimu.

28-29 Pe kinié ye nomi kingimuni nokolemo koleamo^y jimi-jimi tepa pora naa nimbé^z koleana pulimolomonga „Pulu Yemo kinie“ ‘Ange.’ niemili.

“Tepene melema nomba pora silimo mele.”

^w 12:24 inie yakondo 11:4, OuPuluPulu 4:1-10. ^x 12:26 Akai 2:6.

^y 12:28-29 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”.

^z 12:28-29 ungu pulumu inie 12:27.

olionga “Pulu Yemo tepe mélemo molemo.”^a
 akumunge Pulu Yemo popo topo imbi lipu ola mundundupu kapi
 nimolondo yuni kanopa peanga kanolemo ulume tepo pipili kolopo ‘Yu
 ye paa awili olandopa tondolo pulimu.’ nimbu yunge ungumu taka lipu
 pilipulie, kanopa keri kanolemo ulume naa tepo molamili.

Pep Topa Sirimu Yemone Kamu Torumu Ungu Pokore
13:1-25

Olio Anjo Yando Yembo Lupema Konopu Paa Mondamili Ungu Te
13:1-6

13 ¹Tenge kinie Pulu Yemone kanopa peanga kanomba ungu mare
 kamu niembo._a Eno Kirasinge yemboma ‘Nanga angenupili’ ningu
 konopu anjo yando mondoko molaa. [Konopu mondokolie i siku teangi:
²Kolea sulune [Kirasinge] yembo ponenge mare onge kinie munduku siye
 naa kolko enonga ulkendo mengo pang. Ou yembo marene aku teringi
 kinie ‘We yembo mare nokokomolo.’ konopu lieringi nalo mulu koleana
 angelloma nokoring^b kene [aku siku teaa]. ³Kirasinge yembo ka ulkena
 pelemelema eno we molemele yembomane ‘Olio eno kinie pea ka ulkena
 pelemelanje ‘Olionga yembomane olio ongo nokangi.’ nimbu pilimela.’
 ningu pilkulie kanu ka ulkena pelemele yemboma kondo kolko nokaa.
 Enonga opa puluemane enonga yembo mare teko kenjinge kinie eno we
 molemelemane ‘Opa puluemane olio aku siku teko kenjilimela mele eno
 teko kenjikimili.’ ningu pilku kondo kolko nokaa.

⁴Amboma ye puku yema ambo liku telemele mele ‘akumu paa peanga’
 ningu pilku molangi. Ambo yema enono telune peangi. Ambo ye pulime
 kinie ye ambo lilime kinie wa ulu pulu keri telemelema Pulu Yemone
 apurupe mindili lipe simbe kene ambo yeselo enono telune peangi.

⁵⁻⁶Kou monema kanoko yama naa mengo molaa. Pulu Yemone
 nimbendo:

“Nane eno paa mundupu siye naa kolopo
 anjo paa naa pumbo.

‘Eno enono molangi naa nokombo.’ paa naa nimbo.”^c
 nirimu. Aku nirimumunge pilipulie

“Awilimu nanga lipe tapondolimu;
 na mini-wale naa mundumbo.

Yembo tene na-kinie
 nambolka ulu keri te manda tembaye?”^d

^a 12:28-29 Ungu Manema 4:24. ^b 13:2 Akumunge temane mare Ou Pulu Pulu 18, 19:1-3,
 Nokoli Yema 13:15-21. ^c 13:5-6 Ungu Manema 31:6; ungu pulu te Mateyu 28:20 ekendo.
^d 13:5-6 Konana 118:6-7; ungu pulu te Mateyu 10:17-31, te Jono 16:33.

nimbu manda tondolo mundupu pilimolo kene mele nosilimelema ‘Manda nosilimolo.’ ningu pilku molaa.

*Olio Ou Nokoringi Yema Kinie, Kinié Nokolemele Yema Kinie Enonga Ungumu
Taka Lipu Pilipu Molopo, Yesusi Mundupu Siye Naa Kolamili Ungu Te
13:7-17*

⁷Eno „Kirasinge yemboma,“ eno ou nokoringi tapu yemane ou pulu pulu Pulu Yemonga ungu ningu siringi yema pilku molaa. Kanu yema molkolie koloringi mele pilkulie ‘Pulu Yemone lipa yando mundorumu ye nomi Kirasimu yu, sike. ^eYuni sike olio lipa tapondolemo tapondomba.’ ningu tondolo munduku pilku moloringi mele^f pilkulie aku siku manda manjiku teko molangi. ⁸Yesusi Kirasi ou molorumu mele kinié kepe aku sipe we molemo, pe alieli alowa naa tepa aku sipe molopa mindi pumbe kanumu.^f ⁹Akumunge „enonga ou tapu yemane mane siringi mele munduku siye naa kolkolie ningemone, ungu mane oume pilku Pulu Yemo popo tolemele yemane, kolo toko ungu lupe lupe ningu mane silimelema naa piliengi! ‘Aku ungumene olio Kirasinge sike yemboma molomolo aulkemo ‘munduku siye kolangi.’ nimbé.’ ningu pilku aku ungume komu naa tendeko molaa. Pulu Yemone olio we kondo kolemo ulumuni olionga konopume tepe tondolo mundundulimo kinie papu. ^gYe marene ungu mane sikulie, ‘Eno ‘Pulu Yemo-kinie kapola kapola molamili.’ ningu langi isipe isipema nangi.’ nilimele ungu manema pilkulie langi ‘Nangi.’ nilimelema nongi liemo aku tenge ulumuni enonga konopume tepe tondolo naa mundundumbe. Aku ungu manema pilkulie aku langime nolemele yembomaaku langimene uluri naa telemo.^g

¹⁰Ou Pulu Yemone ‘na popo toko sele ulkena suku kongi melema kalaa.’ nirimu mele pilkulie Pulu Yemo popo toko kongi melema kalko silimele yembomane olio „Kirasinge yemboma, ne Pulu Yemo popo tolemolo mele tapu toko manda pea naa tenge.^h

¹¹Ou sele ulkena teringi mele pilipelie aku sipe mele tembando, Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamoneⁱ ‘Pulu Yemone yembomanga ulu pulu kerime kanopa siye kolopili.’ nimbe kongi tengamememo kolopa meli suluminia paa kake teline suku memba pupe „Pulu Yemo, sirimu, nalo aku kongimu yembo molko peringi koleamo munduku siye

^e 13:7 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^f 13:8 13:7-8selo liku tere leko kambu toyo. Enonga ou koloringi tapu yemane eno mane singendo Yesusini tenderimu mele kinie molorumu mele kinie tendelemo mele kinie ningu siringi mele kinié kepe pe pe kepe yu aku sipe molemo molomba; tenderimu mele tendelemo tendembala. Ou tapu yema lipa tapondorumu mele kinié kepe eno lipa tapondomba. Aku sipe nimbe nirimunje. ^g 13:9 Langimunu Kollosi 2:16 ungu mare molemola. ^h 13:10 Ou-Korini 9:13, 10:18 molemo ungumu telu sipe nalo ungu pulumu lupe. ⁱ 13:11 bokumunge alsena anjokondo “34. pris- 34.3. hetpris”.

kolko ulsu meli puku ‘Tepene nopili.’ ningu kaloringi. ¹²Ou aku siku teringimunge Yesusi kepe ‘yunge mememone Pulu Yemone yemboma kanopa ‘kake telime’ nimbe kanopili.’ nimbe yembo molko peringi kolea awilimunge pala^j ulsukundu mindili norumu.^k ¹³Akumunge Yesusi pala ulsukundu molemona lombili ulsu pupu ‘yu teko pipili kondoringi^l mele olio kepe yu pea teko pipili kondangi tapu topo molamili.’ nimbu akune pamili.^m ¹⁴Ya mana olionga kolea lepa mindi pumbe kolea te naa lemo, kolea te pe wendo ombámoⁿ nokopo molemolo akumunge „Pulu Yemo popo toli ulu oume mundupu siye kolopo ‘teko pipili kondongi liemo uluri molo.’ nimbu Yesusi lombili pamili.

¹⁵‘Yesusi „olionga kolo wangopa kolondorumu; yuni yuyu olionga Pulu Yemo popo tondopa sirimu, kene’ pilipu, ‘Aku sipe terimumunge Pulu Yemo molemona manda pumolo.’ nimbu pilipulie ‘Pulu Yemo popo topo melte kalopo siemili.’ nimbu^o Pulu Yemo alieli kapi nimbu molamili. ‘Pulu Yemo paa awili olandopamo.’ nimbu yu popo tomolondo olionga keremane yu alieli kapi niemili. ¹⁶„Pulu Yemo popo tamili.” ningulie i siku mele teangila: „Yemboma tepo kondamili.” ningu liku tapondoko, mele molo tomba yemboma enonga mele mare moke teko siengi. Pulu Yemo popo tongendo aku siku telemele ulume yuni kanopa peanga kanopa konopu silimo kene komu naa sindiku aku siku teko molaa.

¹⁷Enonga nokoli yemane^p “Teaa.” nilimele mele pilku liku teko takliku molayo. Kanu yemane ‘pe Pulu Yemo kongono telemolo mele nimbu simolo kinie “Teko kondoringi.” nipili.’ ningu pilku ‘eno molko kondangi.’ ningu nokolemele. Akumunge enonga ninge ungume pilku liku, ‘Olio aku sipu kongono temolo kinie olionga nokoli yema konopu siku konopu umbune naa pepili olio nokangi.’ ningu enone “Teaa.” ninge mele teko molaa. Enone enonga nokoli yemanga ungume pilku liku naa teko anjo pungi liemo nokoli yema konopune umbune te pemb^q aku ulumuni eno manda naa lipe tapondomba kene aku teangi.

^j 13:12 Giriki ungune “pala kune ulsukundu” nimbe molemo. Umbu-ungune ‘“pala kere-pulu ulsukundu” molopili.’ nilimela nalo ‘“kere-pulu” pilkulie ungu pulumu pilku sundunge.’ nimbulie naa torumulu. Inie nondopa 13:11,13selo ungu pulu sikemo molemo.

^k 13:11-12 We walema kongi toko kaloringime yembo moloringi kolea ulsukundu naa mengo purungi. Ponie tengatenga walsikele mindi ‘yembomanga pali ulu pulu kerime manie pupili’ ningu Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamane ya nikimu mele teringi. LLipai 16 pali kanoko, akune 16:27 mimi siku kanani. Inie yakondo Ipuru 9:7-14 akumunge ungu te molemola. Jono 19:17 kananila. ^l 13:13 inie yakondo 10:33, 11:26; Konana 89:50-51, Gallesia 3:13. ^m 13:13 ‘Ungu pulumu sumbi siku piliengi!’ nimbu isipu mele tolemelala: Akumunge eno Pulu Yemo ou popo toko kaloringi mele mundupu siye kolopo, ‘Yesusi ‘olionga nimbe popo torumu yemo’ molemona pamili.’ nimbu yu lombili pupu yu pipili lsimu mele pipili limolo pamolo. ⁿ 13:14 inie yakondo 11:10,14,16.

^o 13:15 Romo 5:10. ^p 13:17 Inie yakondo 13:7 yema mele nalo 13:7 ye nokolime

koloringi, 13:17 ye nokolime eno-kinie pea we moloringi. ^q 13:17 Sipisipi te manie purumu kinie tapu yemone kondo kolorumu mele LLuku 15:1-7 kanoi.

I Pep Torumu Yemone Nimbendo: “Pulu Yemone Na Lipe Tapondopili.’ Ningu Yuke Kinie Nanga Mawa Tendangi. Pulu Yemone ‘Eno Molko Kondangi.’ Nipili.” Nirimu

Ungu Pokore

13:18-21

¹⁸ Pulu Yemone olio lipe tapondopili mawa tendangi. Olio konopuni pilipulie ‘ulu te tepo kenjilimolo.’ nimbu naa pilipu, ‘Olio alieli sumbi sipu andamili.’ nimbu pilipu molemolomonga *enone* aku siku Pulu Yemo olionga mawa tendenge kinie pilimbe. ¹⁹ Ungu te pea eno tondolo mundupu mawa tekerola. Pulu Yemo-kinie ungu ningulie na eno molemelena paa nondopo kelepo wambo kene ‘Pulu Yemone na lipe tapondopili.’ nengu mawa tendangila.

²⁰⁻²¹ *[Kinié Pulu Yemo-kinie enonga mawa tendambo:]* ‘Konopu pe nipili tako liku molangi.’ nilimo Pulu Yemone enone tenge kinie kanopa peanga kanomba ulume manda tenge tondolo paa peangama sipili. Yu olionga Awili Yesusi kolorumu kinie Pulu Yemone yunge yemboma-kinie ungu konde nimbe panjipe mi lierimu ungumu yunge mememone ‘kamu pepa mindi pupili.’ nirimu kinie ‘kelepa ola molopili.’ nirimu Pulu Yemo. Yesusi Kirasini olio lipe tapondolemo kene Pulu Yemo yu kanopa peanga kanomba ulume Pulu Yemo yuni olio-kinie tepili. Olionga Awili Yesusi yu kongi sipisipimenga tapu ye enge nilimu.’ Yu alieli kapi nimbu imbi lipu ola mundundemili. Aku sipu temolo kinie papu.

Pep Topa Pora Simbendo Torumu Ungumu

13:22-25

²² Angokeme, ‘nane eno ipepá topo sikiru akumu ungu wallo-kolte mindi tokoro kene akune sukundu ‘Teaa.’ nikiru mele siye naa tepili mimi siku pilku molaa.’ nimbu tondolo mundupu mawa tekero.

²³ Nane ‘eno piliengi!’ nimbu nikiru: Olionga angenu^s Timoti kinié ka ulkena we naa pelemo, yu ulsu mundoringi. Yu na moliona nondopa omu liemo olto pea eno molemelena ombolo.

²⁴ Eno nokolemele yema kinie Pulu Yemonga yemboma pali kinie “Manda molemeleye?” nindengi. Kolea Italli yembo ya *molkorona oringi* molemelemane eno Ipuru yembo Kirasinge molemelema “Manda molemeleye?” nikimilila.

²⁵ *[Pulu Yemone]* eno pali we kondo kolopa molopili molangi.
Aku pea nikiru.

^r 13:20-21 bokumunge alsena anjokondo “44.1. man isave lukautim sipsip”.

^s 13:23 Yembo marene ningendo: Ya angenunge pulumu “pea kongono telemo ye” nilimele.